

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності 081 "Право"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2020**

УДК 349.41(07.034)

3-51

Укладачі: В. В. Сергієнко

І. М. Ваганова

Н. М. Силенко

Затверджено на засіданні кафедри правового регулювання економіки.

Протокол № 1 від 19.08.2019 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Земельне право [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 081 "Право" першого (бакалаврського) рівня / уклад. В. В. Сергієнко, І. М. Ваганова, Н. М. Силенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 87 с.

Подано значний перелік практичних завдань відповідно до тем робочої програми навчальної дисципліни і методичні рекомендації щодо їх виконання, що сприятимуть набуттю майбутніми фахівцями професійних компетентностей для вирішення цивільно-правових завдань.

Рекомендовано для студентів спеціальності 081 "Право" першого (бакалаврського) рівня.

УДК 349.41(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2020

Вступ

Практичні завдання мають на меті закріплення пройденого теоретичного матеріалу та здобуття вмінь, навичок і компетенцій за курсом навчальної дисципліни "Земельне право".

У межах курсу "Земельне право" виконуються такі практичні завдання:

вирішення ситуаційних завдань;

підготовка доповідей і розробок за певними проблемними питаннями, які стосуються суспільних відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією функцій державної виконавчої влади, змістом якої є управління суспільством.

Практичні завдання виконуються на основі пройденого лекційного матеріалу, самостійного опрацювання студентом певних питань, що винесені до самостійної роботи. Під час виконання практичних завдань обов'язковим є застосування запропонованої до теми нормативної бази та літератури.

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямована на закріплення студентом теоретичних знань, отриманих як на лекційних заняттях, так і в процесі самостійного вивчення матеріалу, а також під час виконання індивідуальної науково-дослідної роботи.

У процесі проведення практичного заняття здійснюється дискусія навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів, а також проблемні питання, відповідь на які має бути знайдена під час обговорення. Слід зазначити, що в межах наведеної навчальної дисципліни з метою досягнення ефекту системності знань практичні заняття рекомендується проводити не за окремо взятими темами, а загалом за змістовим модулем.

Перелік рекомендованої літератури і нормативної бази додається на початку курсу та до кожної теми окремо.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні доктрини сучасного адміністративного права, вітчизняне адміністративне законодавство; адміністративна правозастосовча та судова практика.

Практичні заняття з навчальної дисципліни мають на меті поглибити теоретичні знання студентів і навчити застосовувати їх під час вирішення практичних кейсів.

Під час підготовки до занять студенти мають ознайомитися з нормативно-правовими актами відповідно до теми; опрацювати навчальну та спеціальну літературу.

Після вивчення навчальної дисципліни студенти мають:

володіти основними теоретичними запитаннями з відповідної теми;

уміти аналізувати та застосовувати нормативно-правові акти відповідно до теми;

уміти аналізувати та застосовувати судову практику відповідно до теми;

уміти давати правову оцінку кейсів до теми заняття.

Вирішенню завдань має передувати глибоке вивчення рекомендованих джерел, спеціальної обов'язкової та додаткової літератури, законодавчих і підзаконних актів, узагальнень судової, прокурорської та управлінської практики застосування законодавства в сфері права інтелектуальної власності.

Безпосереднє вирішення завдань потрібно розпочинати з уважного і ретельного вивчення та засвоєння фактичних обставин фабули викладеної справи, що мають юридичне значення, які викладені у відповідних умовах завдань. Важливо врахувати, що чітке розуміння обставин справи дає можливість визначити коло суспільних відносин у сфері, що розглядається, та інших споріднених правовідносин і застосувати відповідні правові норми регулятивного чи забезпечувального спрямування.

На підставі теоретичних знань, аналізу чинного законодавства далі необхідно ретельно визначити особливості правовідносин, їхній характер, види, класи та внутрішні структурні елементи, підстави виникнення, суб'єктний й об'єктний склади, охарактеризувати зміст цих правовідносин, тобто права і обов'язки суб'єктів, за необхідності вказати на підстави їхньої зміни або припинення. Такий підхід дає змогу найбільш чітко і вірно визначити необхідну підгалузь, правовий інститут, конкретний законодавчий чи підзаконний акт або правову норму (групу норм) нормативно-правового акта, що регулює безпосередньо вказані правовідносини в сфері застосування права інтелектуальної власності.

Після встановлення фактичних обставин справи та вибору відповідної правової норми (групи чи системи норм) необхідно дати вказаним обставинам достовірну, повну та логічну науково обґрунтовану юридичну кваліфікацію, використавши при цьому сукупність способів тлумачення

правових норм (спеціально-юридичних, граматичних, логічних, системних тощо).

Вирішення кожного казусу має супроводжуватися короткою характеристикою питань відповідної теми курсу, які впливають зі змісту завдання з обов'язковим посиланням на джерела опублікування відповідних законодавчих чи підзаконних актів або на навчальну та спеціальну літературу.

Використовувані положення, окремі витяги та норми доцільно брати в лапки ("..."), чітко визнаючи їхнє офіційне джерело опублікування, повну назву, вказуючи на відповідний номер і статтю. Якщо дається аналіз і оцінка нормативно-правового акту, то потрібно вказати його форму, орган, який його прийняв, рік, місяць і дату прийняття. За необхідності слід дати посилання на акти офіційного тлумачення норм права, зокрема роз'яснень Пленуму Верховного Суду України з питань застосування відповідних норм законодавства.

Робота над вирішенням завдань має носити творчий, аналітичний, критичний і самостійний характер з тим, щоб забезпечити всебічно та добре обґрунтовані висновки, які б базувалися виключно на нормах чинного законодавства. Під час вирішення завдань, у яких йдеться про форми реалізації та захисту прав громадян доцільно посилатися на норми міжнародних угод і конвенцій, давати обґрунтований порівняльно-правовий аналіз норм, які забезпечують формально-юридичні форми та засоби охорони прав громадян й інших суб'єктів зазначених правовідносин.

Вирішення завдань має супроводжуватися обґрунтованим висновком, який має містити оцінку щодо окремих дій та поведінки суб'єктів цих правовідносин і в концентрованій формі однозначну стверджувальну відповідь щодо поставлених питань й узагальненої оцінки обставин справи. За необхідності слід дати оцінку юридичним наслідкам неправомірної поведінки суб'єктів правовідносин з посиланням на конкретні норми регулятивного та забезпечувального характеру.

Висновки завдань необхідно базувати на аналізі та юридичному оцінюванні норм законів і підзаконних актів України, міжнародно-правових актів, які щойно використані у процесі вирішення завдань.

Рішення можуть вважатись обґрунтованими, якщо у процесі даються відповідні посилання на офіційно визнані джерела публікування нормативно-правових актів.

1. Ситуаційні завдання

Змістовий модуль 1

Земельне право у правовій системі України

Тема 1. Поняття, предмет, система і джерела земельного права

Питання до теми

1. Поняття земельного права як галузі права.
2. Предмет і метод земельного права.
3. Розмежування понять "земля" та "земельна ділянка".
4. Принципи земельного права.
5. Система земельного права.
6. Поняття джерел земельного права й особливості їхньої класифікації.
7. Конституція як джерело земельного права.
8. Закони як джерела земельного права.
9. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела земельного права.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [61 – 65].

Завдання 1

Сільська рада ухвалила рішення про переоформлення права постійного користування на земельні ділянки на право власності чи набуття в оренду. Рішення сільської ради було ухвалено на підставі ст. 92 та п. 6 розділу X "Перехідних положень" Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року. Вважаючи рішення сільської ради незаконним, К. звернувся з позовом до суду.

Вирішіть справу по суті.

Завдання 2

Іноземний громадянин звернувся до держадміністрації з заявою про надання йому у м. Ужгород в оренду земельної ділянки під забудову.

Держадміністрація відмовила йому, посилаючись на те, що надання земельних ділянок в оренду у межах міста є компетенцією місцевого самоврядування.

1. З'ясуйте, які питання необхідно вирішити іноземному громадянину для того, щоб отримати в оренду земельну ділянку під забудову.

2. Визначте коло нормативних актів, які регулюють ці питання.

Завдання 3

Громадяни України Петренко, Іваненко та Сидоренко без відповідного дозволу уповноважених органів стали будувати житлові будинки на території національного природного парку "Стохід". Оскільки названі дії громадян не відповідали правовому режиму національного природного парку, адміністрація парку звернулася з вимогою припинити самовільне будівництво, знести споруди та привести земельні ділянки у попередній стан.

Петренко, Іваненко та Сидоренко відмовилися виконати зазначені вимоги, мотивуючи це тим, що відповідно до ст. 13 Конституції України земля є власністю Українського народу та вони як громадяни України і частина Українського народу мають право користуватися землею. Крім того, відповідно до ст. 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії, тому ніяких додаткових законодавчих чи підзаконних актів для набуття права на користування землею їм не потрібно.

З метою вирішення справи та з'ясування змісту ст. 13 та ст. 8 Конституції України Адміністрація національного природного парку "Стохід" звернулася до Конституційного Суду України.

1. Визначте коло суспільних правовідносин.

2. Яка роль і значення Конституції України серед джерел земельного права України?

3. Чи відповідають вимогам чинного законодавства дії Петренка, Іваненка та Сидоренка?

4. Чи правомірні вимоги Адміністрації національного природного парку "Стохід"?

5. Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

6. Вирішіть справу.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Яка специфіка методів регулювання земельних відносин?
2. Які складові системи земельного права?
3. Наведіть особливості співвідношення земельного права з суміжними галузями права та його місце в українській правовій системі.
4. Які особливості правового забезпечення сучасної земельної реформи?

Тема 2. Земельні правовідносини

Питання до теми

1. Земельно-правові норми, їхні особливості та види.
2. Поняття та особливості земельних правовідносин.
3. Класифікація земельних правовідносин.
4. Структура земельних правовідносин.
5. Суб'єкти, об'єкти, зміст земельних правовідносин.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [57; 61 – 65].

Завдання 1

У травні 2005 року В. звернулася з позовом до суду, вказуючи на те, що 18.04.2003 р. померла її сестра Б., після смерті якої залишилось спадкове майно, а саме – земельна ділянка, розміром 8,4 га, яка розташована на території Р. сільської ради і майновий пай, який знаходиться у загальному пайовому фонді ТОВ ім. Чапаєва Березівського району. Оскільки інших спадкоємців немає, представник позивача просить визнати за В. право власності, просить також встановити факт прийняття нею спадщини.

Представник Р. сільської ради позов визнав повністю та ніяких заперечень проти його задоволення не має.

Згідно зі свідоцтвом про смерть, Б. померла 18.04.2003 р. Той факт, що позивачка є рідною сестрою померлої Б., підтверджується рішенням Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 16.07.2004 р.

Як слідує з пояснень представника позивача, В., яка є людиною похилого віку, звернулася до нотаріуса у червні 2004 року з заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину. Однак їй було усно відмовлено у зв'язку з неможливістю встановлення родинних відносин зі спадкодавцем і пропуску строку прийняття спадщини.

Представник позивача та свідок С. у судовому засіданні також зазначили, що В., яка є рідною сестрою померлої Б., фактично вступила у володіння спадковим майном, про що свідчить наявність у неї майнового сертифікату та сертифікату на право на земельну частку (пай).

- 1. Визначте вид і характер суспільних відносин у цій справі.*
- 2. Чи є тут земельні правовідносини?*
- 3. Проведіть розмежування правовідносин, що виникли у цій справі.*

Завдання 2

У листопаді 2000 року Н. звернулася в суд із позовом до сільськогосподарського виробничого кооперативу "Маяк" (далі – СВК) Замличівської сільської ради, відділу земельних ресурсів Локачинської районної держадміністрації, Локачинського земельно-кадастрового бюро про відведення земельної ділянки в натурі та видачу державного акта на право приватної власності на землю. У заяві вона зазначила, що була членом КСП "Маяк" (далі – КСП) і має сертифікат на право на земельну частку (пай). У вересні 2000 року землевпорядники виділили їй біля садиби земельну ділянку. Посилаючись на те, що у видачі необхідних документів, які б підтверджували право власності на цю ділянку, їй відмовляють, вона просила задовольнити позов.

- 1. Які правовідносини виникли у цій справі?*
- 2. Чи є тут земельні правовідносини?*
- 3. Чи поширюється дія норм земельного права на регулювання цих правовідносин?*

Завдання 3

Житель міста Полтави Якубовський є членом садівничого товариства "Обрій", у якому приватизував 0,11 га земельної ділянки, маючи на праві власності житловий будинок загальною площею 127 кв. м і земельну

ділянку у розмірі 0,07 га. У селі поблизу Полтави проживала його найстарша сестра, яка подарувала йому 1/2 житлового будинку, 0,32 га земельної ділянки для ведення підсобного господарства та передала йому у користування ще 0,22 га польової землі, яка була надана їй під вирощування городніх культур. Придбавши в лютому 1994 року автомобіль, Якубовський звернувся до міської Ради з проханням передати йому у власність земельну ділянку під будівництво гаража, але остання відмовила йому, вважаючи, що в його власності перебуває землі більше, ніж це передбачено нормами земельного законодавства. Якубовський звернувся до адвокатської фірми, в якій йому порадили звернутися зі скаргою до суду. Суд, розглянувши справу, відмовив у її задоволенні й ухвалив рішення, що не підлягає оскарженню у судовому порядку.

1. *Визначте коло суспільних правовідносин.*
2. *Чи є рішення суду законним?*
3. *Вирішіть справу.*

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Які особливості класифікації земельних відносин?
2. Що таке "земельні правовідносини"? Яка класифікація земельних правовідносин в Україні?
3. Які особливості виникнення земельних правовідносин?
4. Які підстави виникнення, зміни та припинення земельних правовідносин?

Тема 3. Право власності на землю

Питання до теми

1. Поняття права власності на землю та особливості його об'єкта.
2. Особливості змісту права власності на землю.
3. Форми права власності на землю.
4. Особливості права спільної власності на землю.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 57; 61 – 65].

Завдання 1

Приватний нотаріус посвідчив договір купівлі-продажу садового будинку та земельної ділянки площею 0,12 га, набувачем яких був громадянин Польщі Х.

За одержанням державного акту про право приватної власності на землю Х. звернувся до районної філії Центру державного земельного кадастру. У видачі акту та його державній реєстрації Х. було відмовлено, оскільки під час укладення договору не було дотримано вимог ст. 132 Земельного кодексу України щодо змісту угод про перехід права власності на земельну ділянку. Крім того, філією поставлено під сумнів сама можливість Х. бути стороною цього договору.

Дайте правову оцінку дії філії Центру державного земельного кадастру.

Завдання 2

До сільської ради звернулася Д. із заявою про надання у приватну власність присадибної земельної ділянки площею 0, 25 га, яка раніше була у неї в користуванні. Сільська рада ухвалила відповідне рішення про приватизацію земельної ділянки, землевпорядні органи відвели на місцевості значну ділянку.

Після смерті Д. її син як спадкоємець звернувся до нотаріуса з проханням видати свідоцтво про спадщину на вказану земельну ділянку. Нотаріус відмовив у вчиненні такої дії, вважаючи спадкоємця не належним власником означеної земельної ділянки.

Проаналізуйте правомірність дії нотаріуса.

Завдання 3

Олексієнко вирішив продати належну йому на праві приватної власності земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства, оскільки у зв'язку із погіршенням стану здоров'я більше не міг її обробляти. Він із покупцем земельної ділянки Панкратовим звернувся до нотаріуса для посвідчення договору купівлі-продажу. Але приватний нотаріус відмовив у посвідченні цього договору, оскільки, на його думку, відповідно до чинного законодавства забороняється відчуження земельних ділянок

сільськогосподарського призначення, і такий договір буде недійсним. Тоді Олексієнко запропонував обміняти земельну ділянку на автомобіль Панкратова з доплатою, але і в посвідченні цього договору їм було відмовлено нотаріусом.

Громадяни звернулись за роз'ясненнями до районного відділу земельних ресурсів.

1. Визначте коло суспільних правовідносин.

2. На яких положеннях земельного законодавства базується відмова нотаріуса посвідчити договори?

3. На які земельні ділянки розповсюджується заборона щодо їхнього відчуження? Які наслідки укладення угод із порушенням цієї заборони?

4. Дайте відповідь громадянам.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Дайте визначення поняття приватизації земель і назвіть її основні риси.

2. Яким є суб'єктивний склад приватизації земель?

3. Наведіть особливості об'єктів приватизації земель.

4. Охарактеризуйте форми приватизації земель.

5. Які обмеження встановлені щодо приватизації земель?

6. Наведіть особливості приватизації земель сільськогосподарського призначення.

7. Яка специфіка приватизації земель громадянами?

8. Які особливості приватизації земель, що особливо охороняються?

9. Які юридичні гарантії приватизації земель?

Тема 4. Набуття, перехід і припинення права власності на земельні ділянки

Питання до теми

1. Приватизація земельних ділянок.

2. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами.

3. Припинення права приватної власності.

4. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 27; 28; 57; 61 – 65].

Завдання 1

Житель міста Кагарлик Тарасенко звернувся до сільської ради с. Шарки із заявою про приватизацію земельної ділянки розміром 0,75 га, на якій розташовані належні йому на праві приватної власності житлова будівля і господарські споруди, подаровані сестрою.

Рада відмовила громадянину, оскільки він постійно не проживає в селі та не має досвіду роботи у сільському господарстві. Крім того, з'ясувалося, що він є членом садівничого товариства, в якому приватизував земельну ділянку розміром 0,06 га, а також звернувся до міської ради з проханням передати йому земельну ділянку у приватну власність для будівництва гаража.

Громадянин Тарасенко звернувся до суду за захистом своїх прав.

1. Визначте коло суспільних правовідносин.

2. Чи має право громадянин Тарасенко на приватизацію земельної ділянки?

3. Визначте процедури, за якими в наведеному випадку мають бути передані земельні ділянки у приватну власність.

4. Яке рішення має ухвалити суд?

Завдання 2

Громадянка Охріменко на земельній ділянці, переданій їй на праві приватної власності для обслуговування жилого будинку та господарських споруд (присадибній ділянці), встановила торговий кіоск. Під час проведення перевірки старший державний інспектор з використання та охорони земель склав протокол про притягнення громадянки до відповідальності у вигляді штрафу за використання земельної ділянки не за цільовим призначенням і за самочинне будівництво. Крім того, громадянка Охріменко була попереджена про те, що у випадку не усунення наведених порушень її позбавлять права власності на земельну ділянку.

Охріменко оскаржила постанову державного інспектора про притягнення її до відповідальності до суду. Вона вважає, що як власниця має право будувати на земельній ділянці.

1. Визначте коло суспільних правовідносин.

2. Які права та обов'язки мають власники земельних ділянок?

3. Чи мають місце в наведеному випадку порушення земельного законодавства?

4. У яких випадках передбачено припинення права власності на земельну ділянку? Який порядок примусового припинення права на земельну ділянку?

5. Вирішіть справу.

Завдання 3

Рішенням Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року були визнані як неконституційні зміни до Земельного Кодексу України, внесені Законом України "Про державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України", зокрема щодо обов'язковості проведення земельних аукціонів під час укладення договорів оренди земель державної та комунальної власності.

25 травня 2008 року на сесії Кривобалківської сільської ради було ухвалено рішення про передачу земельної ділянки площею 0, 08 га на умовах оренди на строк 7 років ТОВ "Авангард" для будівництва цеху з переробки овочів, а 27 травня 2008 року укладено договір оренди земельної ділянки.

Здійснюючи перевірку стану дотримання земельного законодавства органами місцевого самоврядування, державний інспектор з контролю за використанням та охороною земель 1 вересня 2008 року виніс припис про незаконність зазначеного рішення і недійсність договору оренди земельної ділянки. Так, зокрема, у приписі державний інспектор зазначив, що 3 червня 2008 року Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" відновлено положення про обов'язковість проведення земельних аукціонів під час укладання договорів оренди земель державної та комунальної власності, а відповідно до ст.1 Розділу II "Прикінцеві положення" передбачено, що Закон набирає чинності з дня його опублікування та застосовується з дня втрати чинності відповідними положеннями розділу II Закону України "Про державний бюджет України на 2008 рік і про внесення змін до деяких законодавчих актів України".

- 1. Визначте коло суспільних правовідносин.*
- 2. Який порядок укладення договору оренди земельної ділянки з земель державної або комунальної власності?*
- 3. Чи є обґрунтованим припис державного інспектора з контролю за використанням та охороною земель?*

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. У чому полягає зміст права власності?
2. Чи може власник земельної ділянки передати свої правомочності іншій особі?
3. Яке володіння називається титульним?
4. Чому землю, як об'єкт правового регулювання, розглядають у кількох значеннях? Які особливості цього об'єкта?
5. Хто є суб'єктами права власності на землю?
6. За яких умов громадяни України можуть бути суб'єктами права власності на землю?
7. Що означає термін "спільна сумісна власність" на землю? Які особливості цієї власності?
8. За яких умов земельні ділянки можуть набуватися у приватну власність?
9. Як проводиться розмежування форм державної та комунальної власності?
10. Які органи здійснюють правомочності суб'єкта права державної власності на землі господарського та іншого призначення?
11. Якими повноваженнями щодо розпоряджання та управління землею наділено органи державної виконавчої влади?
12. Назвіть підстави припинення права приватної власності на землю.
13. Які землі можуть перебувати лише у комунальній власності та які їх не можна передавати у приватну власність?

Тема 5. Право на земельну частку пай і право землекористування

Питання до теми

1. Загальна характеристика законодавства у сфері паювання земель.
2. Поняття та порядок паювання.

3. Юридична природа права на земельну ділянку (пай).
4. Суб'єкт права на земельну частку (пай).
5. Порядок виділення земельних часток (паїв).
6. Поняття права землекористування.
7. Класифікація правових титулів землекористування.
8. Особливості підстав виникнення і припинення права землекористування.
9. Захист права землекористування.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 57; 61 – 65].

Завдання 1

Фермер К. використовував на праві власності земельну ділянку сільськогосподарських угідь площею 30 га. Навесні він звернувся до райдержадміністрації з заявою про надання йому в оренду ще 20 га з метою організації літніх відгінних пасовищ.

Глава райдержадміністрації, розглянувши заяву, своїм розпорядженням відмовив фермеру в наданні додаткової земельної ділянки, мотивуючи це відсутністю вільних земель запасу.

Фермер К. оскаржив розпорядження в господарському суді.

Чи підлягає скарга задоволенню?

Завдання 2

У 2000 році міським жителям були надані в оренду строком до 2004 року земельні ділянки площею по 0,03 га для індивідуального городництва. 2004 року громадяни звернулись до сільської ради з вимогою про передачу їм у приватну власність указаних земельних ділянок, посилаючись на Закон України "Про оренду землі", за яким орендарі мають право на отримання орендованої земельної ділянки у власність.

Вирішіть справу.

Завдання 3

Фермерське господарство "Успіх" уклало договори оренди земельних часток (паїв) із десятима селянами строком на п'ять років. Після

завершення строку договору оренди під час повернення земельних ділянок селяни з'ясували, що фермерське господарство не дотримувалось сівозмін, зокрема протягом кількох років підряд сіяло соняшник, що призвело до виснаження ґрунтів та значної втрати їхньої родючості.

Вважаючи свої права порушеними, селяни звернулись до фермерського господарства "Успіх" з вимогою відновити стан земельної ділянки або компенсувати збитки, заподіяні виснаженням ґрунтів.

Голова фермерського господарства Грошовитий відмовився виконати вимоги селян, зазначаючи, що в договорах оренди земельних часток (паїв) не зазначалось обов'язку Фермерського господарства зберігати родючість ґрунтів. Крім того, протягом п'яти років він сплачував селянам оренду плати, за рахунок якої вони і мають відновити родючість своїх земельних ділянок.

З метою захисту своїх прав селяни звернулись до суду.

1. Визначте коло суспільних правовідносин.

2. Сформулюйте поняття та види обов'язків власників земельних ділянок і землекористувачів.

3. Які обов'язки та якими правовими актами покладаються на орендарів та орендодавців земельних часток (паїв)?

4. Чи правомірні дії фермерського господарства "Успіх"?

5. Чи порушені права селян – орендодавців земельних часток (паїв)?

6. Яке має бути рішення суду?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Дайте визначення оренди землі та договору оренди землі.

2. Наведіть особливості суперфіцію.

3. У чому специфіка емфітевзису?

4. Дайте юридичну характеристику права на сервітутне користування чужою земельною ділянкою. Надайте класифікацію земельних сервітутів. Які підстави та порядок встановлення і припинення земельного сервітуту?

5. Що ви розумієте під захистом прав землекористувачів? Які способи захисту прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки ви знаєте?

Тема 6. Обмеження та обтяження прав на землю

Питання до теми

1. Поняття обмежень та обтяжень прав на землю.
2. Загальна характеристика обмежень прав на землю.
3. Загальна характеристика обтяжень прав на землю.
4. Земельний сервітут як окремий різновид обтяжень прав на землю.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 57; 61 – 65].

Завдання 1

На території Дмитрівської селищної ради є 7 земельних паїв, власники яких померли понад 5 років тому, і 1 земельний пай, власник якого помер 10 місяців тому. На ці паї не заявлено права за заповітом або за законом. Голова селищної ради ухвалив рішення про перехід цих паїв у комунальну власність територіальної громади смт Дмитрів.

Прокурор регіону опротестував таке рішення.

1. У якому порядку спадщина визнається відумерлою?
2. Складіть проєкт відповідної заяви про визнання спадщини відумерлою.

Завдання 2

На земельній ділянці, наданій для ведення фермерського господарства, знаходиться озеро площею 1,6 га, яке належить фермерському господарстві на праві приватної власності. Громадянин Олійник і Салик, проїжджали по землях фермерського господарства, зупинилися біля озера, почали купатися та розбили намети, плануючи залишитися на 2 дні. Голова фермерського господарства, який виявив такі дії, зобов'язав громадян Олійника та Салика заплатити по 100 грн або покинути територію фермерського господарства.

1. Чи передбачені обмеження на використання земель фермерських господарств?
2. Проаналізуйте ситуацію.

Завдання 3

Громадянин Прохоренко посадив вишню на відстані більше метра від межі земельної ділянки сусіда Шевченко, але вона так розрослася, що її гілля стало затінити рослини Шевченко. Син Шевченко висловив претензії до сусіда стосовно вишні. У відповідь на це Прохоренко зауважив, що не раз спостерігав, як Шевченко на своїй земельній ділянці збирає ягоди, що впали з вишні.

1. У чому полягає зміст добросусідства?

2. На якій відстані висаджуються плодові дерева від межі сусідньої земельної ділянки?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. У чому полягає обмеження прав на землю?

2. Які види обмежень прав на землю передбачені законодавчо?

3. У чому полягає сутність обтяжень прав на землю?

4. Які існують види обтяжень прав на землю?

Тема 7. Правове регулювання оренди земельних ділянок

Питання до теми

1. Поняття та ознаки оренди.

2. Об'єкти та суб'єкти оренди землі.

3. Поняття та умови договору оренди землі.

4. Орендна плата за землю та її форми.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 57; 61 – 65].

Завдання 1

За рішенням Теплицької міської ради було надано земельну ділянку розміром 0,12 га громадянину Міщук на умовах оренди. Оскільки ця земельна ділянка знаходилася біля траси, на ній містилися зелені насадження. Отримавши земельну ділянку у користування на умовах оренди, громадянин Міщук вирішив ліквідувати зелені насадження, оскільки, на його

думку, вони втратили естетичні властивості. Після ліквідації зазначених насаджень щодо Міщука було складено протокол про адміністративне правопорушення, а прокурор міста звернувся до суду з позовом про відшкодування заподіяних Міщуком збитків унаслідок знищення зелених насаджень.

У судовому засіданні Міщук пояснив, що земельна ділянка була надана йому на умовах оренди, а тому він має право володіти та користуватися нею на власний розсуд. Зелені насадження перешкоджали йому здійснювати ці права, що і послужило приводом для їхнього знесення.

- 1. Визначте коло суспільних правовідносин.*
- 2. Чи правомірні дії громадянина Міщука?*
- 3. Вирішіть справу.*

Завдання 2

Громадяни села випасали худобу на земельній ділянці, що знаходилась на території села і якою ніхто крім них не користувався. Голова сільради запропонував їм взяти цю земельну ділянку на умовах оренди та, відповідно, сплачувати земельний податок. Громадяни не погодилися та звернулися в суд.

- 1. Яке має бути пояснення суду в наведеному випадку?*
- 2. Які мають бути дії громадян?*

Завдання 3

Після отримання державного акту на право приватної власності на землю взамін сертифікату на земельну частку (пай) громадянка Лощина звернулася до орендаря з вимогами:

переукласти укладений раніше договір оренди земельної частки (паю);

підвищити розмір орендної плати, встановлений договором оренди земельної частки (паю).

- 1. Чи зобов'язаний орендар задовольнити вимоги Лощини?*
- 2. Чи зміниться рішення задачі, якщо розмір орендної плати не відповідає мінімальному розміру, встановленому чинним законодавством?*
- 3. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.*

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Які суттєві умови передбачені законодавством для договору оренди землі?
2. Які основні вимоги щодо укладання та реєстрації договору оренди землі?
3. Хто виступає суб'єктами в орендних відносинах?
4. Для чого встановлюється плата за землю?
5. Що лежить в основі визначення розміру плати за землю?
6. Що таке "земельний податок" і від чого залежить його розмір?
7. Що таке "орендна плата" та "ставка земельного податку"?
8. Як визначаються ставки земельного податку для земель сільськогосподарського призначення та земель населених пунктів?

Тема 8. Припинення прав на землю

Питання до теми

1. Загальна характеристика підстав припинення прав на землю.
2. Підстави припинення прав власності на землю.
3. Підстави припинення прав користування земельною ділянкою.
4. Способи припинення прав власності на землю та права користування земельною ділянкою.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 57; 61 – 65].

Завдання 1

Громадянину Локіну була надана земельна ділянка для садівництва. Протягом двох років Локін не користувався земельною ділянкою.

1. Чи є цей факт підставою для припинення земельних відносин?
2. Чи має право місцева рада вилучити земельну ділянку у громадянина Локіна?
3. Які санкції можуть бути застосовані до громадянина Локіна?
4. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Завдання 2

Громадянин Польщі після смерті матері, громадянки України, отримав у спадщину земельну ділянку сільськогосподарського призначення. Протягом тривалого часу, а саме більше року, він тяжко хворів і знаходився за постійним місцем проживання. Незважаючи на відсутність спадкоємця, земельна ділянка була примусово відчужена за рішенням суду та передана у власність іншій особі. Громадянин Польщі звернувся до суду з позовною заявою про порушення своїх прав та отримання компенсації від продажу земельної ділянки.

Як вирішити цю справу?

Завдання 3

Присадибна земельна ділянка не використовувалася тривалий час. Власник сусідньої земельної ділянки, зважаючи на її розташування і те, що вона була останньою на вулиці, тож проїзд був тільки до неї, збудував на цьому проїзді гараж. За кілька років власник сусідньої земельної ділянки помер, не залишивши спадкоємців. Селищна рада не набувала прав на відумерлу спадщину на житловий будинок і присадибну земельну ділянку, оскільки не мала коштів для виготовлення відповідної технічної документації. Разом із тим з'явився власник іншої ділянки, проїзд до якої було забудовано, через що подальше її використання унеможлиблювалося.

Для захисту своїх прав він звернувся до суду, де з'ясувалося, що майно не має власника.

У який спосіб захистити порушені права власника?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Назвіть підстави припинення права приватної власності на землю.
2. Які землі можуть перебувати лише у комунальній власності та їх не можна передавати у приватну власність?
3. Які землі державної власності не можна передавати у комунальну власність?
4. Які підстави припинення права державної власності на землю?

5. Які підстави припинення права комунальної власності на землю?
6. Які підстави припинення права приватної власності на землю?

Тема 9. Управління у галузі використання та охорони земель

Питання до теми

1. Загальна характеристика управління у сфері використання та охорони земель: поняття, види, правове регулювання.
2. Функції управління у сфері використання та охорони земель.
3. Система органів державного управління у сфері використання та охорони земель.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 57; 61 – 65].

Завдання 1

ТОВ "Світанок" за рішенням міської ради у приватну власність надано земельну ділянку лісогосподарського призначення площею 7 га для будівництва ферми по відгодівлі худоби. Отримавши земельну ділянку та змінивши свої наміри, ТОВ "Світанок" розпочало будівництво промислового цеху. Голова районної ради зафіксував порушення земельного законодавства та передав матеріали перевірки до прокуратури.

1. Назвіть правові форми охорони земель.
2. Визначте правомірність дій ТОВ "Світанок".
3. Чи законне рішення міської ради?

Завдання 2

Для відновлення ґрунтового покриву та продуктивності земель сільськогосподарське підприємство провадило зняття та нанесення родючого шару ґрунту на зазначені землі. Під час перевірки проведених робіт виявлено, що частина ґрунтової маси вивезена за кордон.

1. Вкажіть особливості правової охорони ґрунтів.
2. Визначте порядок проведення рекультивациі земель.
3. Чи законні дії сільськогосподарського підприємства?

Завдання 3

До обласної ради звернулося з клопотанням АТ "Славутич" про передачу йому в приватну власність земельного масиву з приміських земель сільськогосподарського призначення для здійснення комплексної індивідуальної забудови з усіма об'єктами соціальної інфраструктури та подальшим включенням забудованого масиву в межі міста. Присадибні земельні ділянки площею 0,15 га, на яких будуть споруджені товариством індивідуальні житлові будинки, мають продаватися охочим громадянам.

1. *Визначте коло суспільних відносин.*
2. *Як вирішити цю справу?*

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. У яких випадках виникає право спільної часткової власності та право спільної сумісної власності на земельну ділянку?
2. Надайте характеристику земель водного фонду.
3. Охарактеризуйте право власності на земельні ділянки юридичних осіб.
4. Проаналізуйте управління в галузі охорони та використання земель.

Тема 10. Юридична відповідальність за земельні правопорушення

Питання до теми

1. Поняття та види юридичної відповідальності за земельні правопорушення.
2. Адміністративна відповідальність за земельні правопорушення.
3. Кримінальна відповідальність за злочини в галузі земельних відносин.
4. Майнова відповідальність за порушення земельного законодавства.
5. Дисциплінарна відповідальність за земельні правопорушення.
6. Господарсько-правова відповідальність за земельні правопорушення.
7. Земельно-правова відповідальність.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 45; 57; 61 – 65].

Завдання 1

На земельній ділянці, яка була отримана у власність для індивідуального житлового будівництва, С. вирішив влаштувати водозабірну свердловину для забезпечення водою та встановив вітроелектрогенератор. З метою благоустрою земельної ділянки він також зрубав дерева, які росли на межі з сусідньою земельною ділянкою, не погодивши вирубку з сусідом.

- 1. Чи мав право С. здійснювати зазначені дії?*
- 2. У чому полягає зміст добросусідства?*
- 3. Які органи наділенні повноваженнями вирішення земельних спорів щодо додержання громадянами правил добросусідства?*

Завдання 2

Н. звернувся до суду з позовом про визнання недійсними протоколу та постанови інспекторів державного контролю за використанням і охороною земель про накладання на нього штрафу за самовільне заняття земельної ділянки, зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу та знищення межових знаків.

- 1. Визначте, яка відповідальність передбачена за вказані порушення земельного законодавства.*
- 2. Визначте загальні засади притягнення до адміністративної відповідальності.*

Завдання 3

На загальних зборах садівницького товариства "Садівник" було розглянуто питання щодо притягнення до відповідальності члена товариства П., який не використовував свою ділянку, тому вона заросла травою, що негативно впливає на розвиток культурних рослин, призводить до поширення шкідників і хвороб, які розповсюджуються на сусідні ділянки. П. заявив, що він використовує свою ділянку для відпочинку, крім того він є власником ділянки та має право використовувати її на свій розсуд.

- 1. Чи передбачена відповідальність за дії П.?*
- 2. Дайте поняття екологічного правопорушення.*

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Назвіть функції юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.
2. Які види юридичної відповідальності передбачено за вчинення правопорушень у сфері земельних відносин?
3. Які види правопорушень передбачає ЗК України?
4. Дайте визначення земельного правопорушення.
5. Що розуміють під бездіяльністю суб'єкта земельного правопорушення, за яке настає юридична відповідальність?
6. Назвіть складові земельного правопорушення.
7. За якими ознаками класифікують земельні правопорушення?
8. Які види юридичної відповідальності передбачені за порушення земельного законодавства?

Тема 11. Захист прав на землю. Вирішення земельних спорів

Питання до теми

1. Поняття та види гарантій прав на землю.
2. Способи захисту прав на землю.
3. Вирішення земельних спорів органами державної влади.
4. Судовий порядок вирішення земельних спорів.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 45; 52 – 55; 57 – 59; 61 – 65].

Завдання 1

Власник земельної ділянки Б. звернувся до суду зі скаргою на дії власника сусідньої земельної ділянки В. Останній систематично спалював побутове сміття та листя на території своєї земельної ділянки, задимлюючи повітря та створюючи неприємні запахи на велику відстань. Б. неодноразово робив зауваження сусідові, але той навіть не намагався виправити ситуацію та припинити відповідні дії.

Які обов'язки власників і користувачів земельних ділянок, що впливають з правил добросусідства?

Завдання 2

На загальних зборах садівницького кооперативу "Садівник" розглянуто питання щодо притягнення до відповідальності члена товариства Петрова, який не використовував свою ділянку, через що ділянка заросла трав'янистою рослинністю, яка негативно впливає на розвиток культурних рослин, призводить до поширення шкідників і хвороб, які розповсюджуються на сусідні ділянки. Петров заявив, що його ділянка використовується для відпочинку, крім того він є її власником, тож має право використовувати її на свій розсуд.

Чи передбачена відповідальність за дії Петрова?

Завдання 3

Селищна рада ухвалила рішення про передачу двох земельних ділянок сільськогосподарського призначення громадянам Польщі Радзієвському та Тарновському для влаштування мисливського господарства. Також частина земель сільськогосподарського призначення рішенням ради була вилучена у власників і переведена до мисливського фонду.

Прокурор області опротестував рішення ради як таке, що суперечить нормам Земельного кодексу України щодо заборони передачі у власність іноземцям земельних ділянок.

1. Визначте коло суспільних правовідносин.

2. Які нормативно-правові акти мають право видавати органи місцевого самоврядування? Які повноваження мають селищні ради в галузі земельних відносин?

3. Які категорії земель визначені Земельним кодексом України?

4. Який порядок зміни цільового призначення земель?

5. Визначте, які порушення чинного законодавства були допущені.

6. Вирішіть справу.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Надайте характеристику концесійному землекористуванню (поняття, об'єкти, суб'єкти, терміни, плата, види концесії).

2. Укажіть норми безоплатної передачі земельних ділянок громадянам.

3. Укажіть способи захисту прав на землю. Які заходи передбачені до кожного зі способів?

4. Охарактеризуйте право власності на земельні ділянки громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства.

Змістовий модуль 2

Категорії земель України

Тема 12. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення та земель населених пунктів

Питання до теми

1. Поняття та склад земель сільськогосподарського призначення.
2. Основні особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення.
3. Поняття та склад земель населених пунктів.
4. Особливості правового режиму земель населених пунктів.
5. Правовий режим поселень за межами населених пунктів.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 45; 52 – 55; 57 – 59; 61 – 65].

Завдання 1

До Іванівської сільської ради звернулася мешканка села пенсіонерка Д., яка є власницею земельної ділянки площею 5 га, отриманої внаслідок виділення в натурі земельної частки (паю). Вона просила сільську раду прийняти у неї добровільну відмову від права власності на цю земельну ділянку, оскільки самостійно обробляти її не може, а якість ґрунтів настільки низька, що ніхто з підприємців в оренду землю брати не бажає. Районний відділ субсидій, своєю чергою, вважав, що Д. від ділянки має прибуток, а тому відмовив у наданні допомоги. Виконком ради задовольнив прохання Д. і ухвалив рішення про прийняття її добровільної відмови від права власності та зарахування зазначеної земельної ділянки до земель

запасу сільськогосподарського призначення комунальної власності територіальної громади села.

Дайте правову оцінку діям сторін.

Завдання 2

До юридичної консультації звернувся громадянин Стародуб із запитанням про те, яке цільове призначення земельної ділянки (товарне виробництво чи ведення особистого селянського господарства) йому необхідно вказати у заяві про передачу земельної ділянки у власність? Стародуб пояснив, що він хоче отримати земельну ділянку у приватну власність, а потім передати цю ділянку в оренду фермерському господарству.

1. Чим відрізняється правовий режим земель товарного сільськогосподарського виробництва від правового режиму земель особистого селянського господарства?

2. Яку відповідь необхідно надати Стародубу?

3. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Завдання 3

Громадянка Чемерис має у власності земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства, розташовану поряд із присадибною земельною ділянкою.

1. Чи має право Чемерис приватизувати у безоплатному порядку земельну ділянку, надану для ведення особистого селянського господарства, якщо правом на безоплатну приватизацію присадибної земельної ділянки вона вже скористалася?

2. Чи має сплачувати податок за землю Чемерис, якщо вона досягла пенсійного віку, але продовжує працювати в школі?

3. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Кому та з якою метою надаються у власність і передаються у користування землі сільськогосподарського призначення?

2. У яких випадках дія земельного сервітуту підлягає припиненню та якими способами може здійснюватися захист права земельного сервітуту?

3. Проаналізуйте склад земель населених пунктів.

Тема 13. Правовий режим земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного значення, рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного призначення

Питання до теми

1. Поняття, склад і особливості правового режиму земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.
2. Поняття, склад та особливості правового режиму земель оздоровчого призначення.
3. Поняття, склад та особливості правового режиму земель рекреаційного призначення.
4. Поняття, склад та особливості правового режиму земель історико-культурного призначення.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 45; 52 – 55; 57 – 59; 61 – 65].

Завдання 1

Згідно з рішенням обласної ради міському парку було надано статус національного природного парку.

1. *Яким об'єктам (територіям) може надаватися статус національного природного парку?*
2. *Який порядок надання вказаного статусу?*
3. *Хто може бути власником земельної ділянки, на якій розташований національний природний парк?*
4. *Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.*

Завдання 2

Під час перевірки державним інспектором з використання та охорони земель виявлено, що на території біосферного заповідника було споруджено лабораторію для проведення науково-дослідних робіт і культурно-оздоровчий центр. Окрім того, було встановлено, що на території

цього заповідника здійснюється господарська діяльність, зокрема має місце сінокосіння.

- 1. Чи мають місце порушення законодавства у наведеному випадку?*
- 2. Хто буде нести відповідальність за вказані порушення?*
- 3. Вирішіть справу по суті. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.*

Завдання 3

Група громадян звернулася до районної державної адміністрації з заявою про приватизацію земельних ділянок у Київській області для ведення особистого селянського господарства. Під час вирішення питання про приватизацію земельних ділянок з'ясувалося, що на кількох земельних ділянках знаходяться залишки Городища, яке визнано об'єктом культурної спадщини та є історико-культурною пам'яткою. На цій підставі громадянам було відмовлено у задоволенні заяви.

Громадяни повторно звернулися до районної державної адміністрації, посилаючись на відсутність у законодавстві заборони щодо приватизації таких земель. Після отримання громадянами передбачених законодавством погоджень районною державною адміністрацією було ухвалено рішення про передачу земельних ділянок громадянам у приватну власність, а також їх зобов'язали укласти охоронні договори з органами охорони культурної спадщини.

Громадяни отримали державні акти на право власності, але прокуратурою Київської області було порушено кримінальну справу за цим фактом.

- 1. Визначте коло суспільних правовідносин.*
- 2. Розкрийте склад та особливості правового режиму земель історико-культурного призначення.*
- 3. На яких правових титулах можуть перебувати землі історико-культурного призначення?*

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Укажіть порядок (механізм) отримання земельної ділянки у власність із земель державної та комунальної форми власності для громадян України.
2. Надайте характеристику земель лісового фонду.

3. Надайте характеристику постійному виду землекористування.
4. Проаналізуйте склад та особливості правового режиму земель історико-культурного призначення.

Тема 14. Правовий режим земель лісогосподарського призначення та водного фонду

Питання до теми

1. Поняття та склад земель лісогосподарського призначення.
2. Особливості правового режиму земель лісогосподарського призначення.
3. Правові форми використання земель лісогосподарського призначення.
4. Поняття та склад земель водного фонду.
5. Правовий режим окремих різновидів земель водного фонду.
6. Правові форми використання земель водного фонду.

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 45; 52 – 55; 57 – 59; 61 – 65].

Завдання 1

ТОВ "Карасі" вирішило зайнятись рибництвом. Для цього воно звернулося з клопотанням до обласної ради про надання в оренду земельної ділянки зі ставком площею 0,2 га. Рада відмовила у наданні земельної ділянки, зазначивши, що оренда водного об'єкта для зайняття рибництвом передбачає отримання в оренду вод, а не земельної ділянки дна. Крім того, це порушуватиме права орендарів прибережної захисної смуги, які вже побудували дачні будинки в межах прибережної смуги земель. Зважаючи на це, ТОВ "Карасі" звернулося до суду з позовом про розірвання договорів оренди земельних ділянок навколо водойми, оскільки ці ділянки, як виявилось, є складниками екологічної мережі та тому не можуть використовуватись для інших потреб, аніж природоохоронні.

1. *Визначте коло суспільних правовідносин.*
2. *Які порушення допущені у викладеній ситуації?*
3. *Проаналізуйте рішення ради.*
4. *Яке рішення має постановити суд?*

Завдання 2

Громадянину Савченку в межах прибережної захисної смуги річки Замглай було надано в оренду земельну ділянку. На вказаній ділянці Савченко займався городництвом і сінокосінням. Начальник районного управління земельних ресурсів виніс постанову про притягнення Савченка до адміністративної відповідальності. Савченко проти такої постанови заперечував на тій підставі, що він не знав, що орендована ним земельна ділянка знаходиться у межах прибережної захисної смуги, і тому не має використовуватися для сінокосіння та городництва.

1. Які ви знаєте особливості передачі в оренду земельної ділянки у межах прибережної захисної смуги?

2. Вирішіть справу по суті. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Завдання 3

Товариство пасічників звернулося до лісництва із заявою про виділення їм у постійне користування для розміщення пасіки суміжних із лісом сільськогосподарських угідь. Взамін товариство зобов'язувалося забезпечувати лісництво продуктами бджільництва. Така угода була укладена та зареєстрована лісництвом. Інспектор районного відділу земельних ресурсів виніс рішення про незаконність цієї угоди та наклав на відповідальних осіб цієї угоди адміністративний штраф. Це рішення лісництвом було оскаржено до суду.

1. Чи підлягають вимоги лісництва задоволенню?

2. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Надайте визначення земель лісогосподарського призначення.

2. Проаналізуйте особливості правового режиму земель лісогосподарського призначення.

3. Охарактеризуйте правові форми використання земель лісогосподарського призначення.

4. Надайте визначення земель водного фонду.

5. Охарактеризуйте правовий режим окремих різновидів земель водного фонду.

Тема 15. Правовий режим земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення

Питання до теми

1. Поняття земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.
2. Правовий режим земель промисловості.
3. Правовий режим земель транспорту.
4. Правовий режим земель зв'язку.
5. Правовий режим земель енергетики.
6. Правовий режим земель оборони.
7. Правовий режим земель "іншого призначення".

Рекомендована література: основна [1 – 3]; додаткова [10; 16 – 18; 27; 28; 43; 45; 52 – 55; 57 – 59; 61 – 65].

Завдання 1

Громадянин Трохимчук звернувся з заявою до міської ради про придбання у приватну власність земельної ділянки для заняття підприємницькою діяльністю – розміщення торговельних наметів для роздрібною торгівлі парфумами. Міська рада відмовила Трохимчуку в задоволенні його заяви, вважаючи, що він не має права стати власником міських земель, не маючи постійної реєстрації у місті.

1. Чи мала права рада відмовити Трохимчуку в задоволенні його заяви?
2. Чи має право фізична особа набувати у приватну власність земельну ділянку в межах міста для зайняття підприємницькою діяльністю?
3. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Завдання 2

За межами селища міського типу збудовано виробничі споруди спільного підприємства з виробництва нітробензолу та хлорбензолу. Відповідно до цього визначено санітарно-захисну зону підприємства. У процесі прийняття до введення в експлуатацію виробничих корпусів представник

державного управління екологічної безпеки звернув увагу членів комісії на те, що на відстані 250 метрів від виробничих споруд розміщено гуртожиток і 2 житлові будинки для працівників підприємства, неподалік уже функціонує дитячий садок, закінчується спорудження школи. Однак голова приймальної комісії спростував зауваження представника державного управління, вказавши на те, що це один з оптимальних варіантів економії енергоресурсів і будівельних матеріалів. Таке розміщення об'єктів соціальної інфраструктури заощаджує значні кошти на транспортне перевезення працівників. Представник державного управління екологічної безпеки відмовився підписувати документи про введення цих об'єктів в експлуатацію та довів до відома обласної ради вказані факти.

1. Чи правомірно діяв представник державного управління екологічної безпеки?

2. Вирішіть справу по суті. Обґрунтуйте відповідь посиланням на нормативний акт.

Завдання 3

Заводу "Еталон" у встановленому законом порядку було надано у користування земельну ділянку сільськогосподарського призначення розміром 4,0 га для вирощування сільськогосподарської продукції. Однак завод вирощувати таку продукцію не став, а приступив до будівництва на наданій земельній ділянці складських приміщень. Крім того, частина ділянки використовувалася під звалище промислових відходів. Про це стало відомо в Державному комітеті з земельних ресурсів.

1. Дайте характеристику правового режиму земель промисловості.

2. Яка відповідальність передбачена за використання земель не за цільовим призначенням?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Надайте визначення земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

2. У чому полягає особливість правового режиму земель промисловості?

3. Проаналізуйте правовий режим земель транспорту.

4. Проаналізуйте правовий режим земель зв'язку.

5. Охарактеризуйте правовий режим земель енергетики.

2. Методичні рекомендації до практичних завдань за темами

Завдання 1

У зв'язку з наданням земельної ділянки для організації садівничого товариства "Сад" його правління звернулося до районної адміністрації, яка ухвалила вказане рішення, з клопотанням виділити земельну ділянку для облаштування тимчасової зупинки електропоїзда місцевого сполучення. Таке клопотання було задоволено та правління уклало угоду з місцевими будівельниками для зведення згаданої зупинки. Начальник відділення залізниці, дізнавшись про початок роботи, своїм наказом заборонив використовувати смуги відводу залізниці для вказаної мети, вважаючи, що в межах земель залізниці будь-які роботи та використання земель мають здійснюватися винятково за розпорядженням органів залізничного транспорту. Райдержадміністрація оскаржила вказаний наказ у прокурора району, вважаючи його незаконним.

- 1. Визначте коло суспільних правовідносин.*
- 2. Висвітліть особливості правового режиму спірної земельної ділянки.*
- 3. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 1

Під час розв'язання цього завдання необхідно керуватися нормами Земельного кодексу України та Законом України "Про транспорт" від 10 листопада 1994 року.

Суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею можна охарактеризувати як земельні. Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, зокрема на земельні частки (паї) (ст. 2 Земельного кодексу). Оскільки об'єктом суспільних відносин, що описані в завданні, є земельна ділянка, то, відповідно, такий склад правовідносин підпадає під правове регулювання Земельним кодексом.

Висвітлюючи особливості правового режиму земельної ділянки, яка вказана в умові завдання, необхідно перш за все зазначити, що згідно зі ст. 19 Земельного кодексу землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно-заповідного й іншого природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; ґ) землі рекреаційного призначення; д) землі історико-культурного призначення; е) землі лісгосподарського призначення; є) землі водного фонду; ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Земельна ділянка, яка належить садівничому товариству "Сад", відноситься до земель сільськогосподарського призначення, оскільки згідно зі ст. 22 "Визначення земель сільськогосподарського призначення та порядок їх використання" землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

До земель сільськогосподарського призначення належать:

а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);

б) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи та прогони, позахисні лісові смуги й інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісгосподарського призначення, землі під господарськими будівлями та дворами, землі тимчасової консервації тощо).

Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність і надаються у користування:

а) громадянам – для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

б) сільськогосподарським підприємствам – для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

в) сільськогосподарським науково-дослідним установам та навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам і загальноосвітнім школам – для дослідних та навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;

г) несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян для ведення підсобного сільського господарства.

У Земельному кодексі окремо визначається режим регулювання земельних ділянок для садівництва ст. 35, де вказано, що громадяни України з земель державної та комунальної власності мають право набувати безоплатно у власність або на умовах оренди земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва. Земельні ділянки, призначені для садівництва, можуть використовуватись для закладання багаторічних плодових насаджень, вирощування сільськогосподарських культур, а також для зведення необхідних будинків, господарських споруд тощо. Землі загального користування садівницького товариства є його власністю. До земель загального користування садівницького товариства належать земельні ділянки, зайняті захисними смугами, дорогами, проїздами, будівлями та спорудами й іншими об'єктами загального користування. Використання земельних ділянок садівницьких товариств здійснюється відповідно до закону та статутів цих товариств.

Проте, в умові завдання вказано, що товариство "Сад" подало клопотання про виділення земельної ділянки для будівлі тимчасової зупинки електропоїзда, тобто частини землі, де знаходиться смуга відводу залізниці. Правовий режим цієї земельної ділянки визначається главою 13 Земельного кодексу України, а саме в ст. 65, де вказано, що землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони й іншого призначення визнаються земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності. Порядок використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення встановлюється законом.

У статті 68 зазначається, що до земель залізничного транспорту належать землі смуг відведення залізниць під залізничним полотном і його облаштуванням, станціями з усіма будівлями та спорудами енергетичного, локомотивного, вагонного, колійного, вантажного і пасажирського господарства, сигналізації та зв'язку, водопостачання, каналізації; під захисними й укріплювальними насадженнями, службовими, культурно-побутовими будівлями та іншими спорудами, необхідними для забезпечення роботи залізничного транспорту. Також згідно з Законом "Про транспорт" від 10 листопада 1994 року ст. 11 землями транспорту визнаються землі,

надані в користування підприємствам і організаціям транспорту згідно з Земельним кодексом України, для виконання покладених на них завдань щодо експлуатації, ремонту, вдосконалення і розвитку об'єктів транспорту. Розміри земельних ділянок, що надаються для зазначених цілей, визначаються відповідно до затверджених у встановленому порядку норм або проектно-технічної документації.

Розміщення споруд та інших об'єктів транспорту на землях, наданих у користування підприємствам транспорту, здійснюється за погодженням з місцевими органами влади і самоврядування. Підприємства транспорту зобов'язані раціонально використовувати надані їм земельні ділянки, не порушувати інтереси інших землекористувачів (зокрема орендарів), не допускати заболочення, погіршення якості земель і забруднення їх промисловими та іншими відходами, неочищеними стоками, вживати заходів для захисту ґрунтів від ерозії, здійснювати укріплення ярів, крутих схилів, пісків, а також додержуватися інших вимог щодо охорони земель.

Відповідальність за утримання в належному стані земель, наданих у користування підприємствам і організаціям транспорту, та використання їх за цільовим призначенням покладається на керівників (власників) цих підприємств, установ і організацій. З метою забезпечення належної експлуатації споруд та інших об'єктів транспорту, а також охорони земель від негативного впливу зазначених об'єктів на землях, наданих у користування підприємствам транспорту, можуть встановлюватися охоронні зони з особливими умовами землекористування.

У Законі "Про транспорт" від 10 листопада 1994 року в п. 3, 4 ст. 5 вказано, що органи управління транспортом сприяють органам влади та самоврядування у виконанні ними своїх повноважень щодо соціального та економічного розвитку транспорту, спільно з ними здійснюють програми захисту навколишнього природного середовища, розробляють і проводять узгоджені заходи для забезпечення безперебійної роботи транспорту у разі стихійного лиха, аварій, катастроф та під час ліквідації їхніх наслідків, координують роботу, пов'язану з запобіганням аваріям і правопорушенням на транспорті, а також організують взаємодію різних видів транспорту з метою їхнього більш ефективного використання, підвищення якості обслуговування.

Органи влади та самоврядування у межах своїх повноважень надають допомогу підприємствам і організаціям транспорту у поліпшенні використання транспортних засобів відправниками (одержувачами) вантажів

і розвитку (зокрема на пайових засадах) будівельної індустрії, об'єднують кошти підприємств, організацій, колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, кооперативів (за їхньою згодою), а також бюджетні та позабюджетні кошти для вдосконалення транспортної мережі, будівництва вокзалів, шляхопроводів й інших об'єктів транспорту; організують взаємодію різних видів транспорту з метою більш ефективного їхнього використання, підвищення якості обслуговування. Будівництво вокзалів, станцій, портів, пристаней, аеропортів, пішохідних мостів, тунелів, пасажирських платформ, метрополітенів, придбання пасажирського рухомого складу, утримання й упорядкування шляхів сполучення та інших об'єктів, пов'язаних із обслуговуванням пасажирів і перевезенням вантажів, здійснюються з використанням коштів державного та місцевих бюджетів і підприємств транспорту в порядку, встановленому законодавством України, а також з залученням добровільних внесків підприємств і організацій усіх форм власності та громадян.

Згідно зі ст. 17 Земельного кодексу до повноважень місцевих державних адміністрацій у галузі земельних відносин належить: а) розпорядження землями державної власності в межах, визначених цим кодексом; б) участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм з питань використання та охорони земель; в) координація здійснення землеустрою та державного контролю за використанням і охороною земель; г) підготовка висновків щодо надання або вилучення (викупу) земельних ділянок; ґ) викуп земельних ділянок для суспільних потреб у межах, визначених цим кодексом; д) підготовка висновків щодо встановлення та зміни меж сіл, селищ, районів, районів у містах та міст; е) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок; є) координація діяльності державних органів земельних ресурсів; ж) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

Отже, провівши правовий аналіз необхідних нормативно-правових актів, можна зробити висновок, що в діях райдержадміністрації ознак правопорушення не виявлено. Наказ начальника відділення залізниці був незаконним, про що свідчать дії райдержадміністрації, яка оскаржила цей акт у прокурора району. Проте, спираючись на вищевказані нормативно-правові акти, райдержадміністрація мала повідомити начальника

відділу залізниці про свої дії, оскільки закон зобов'язує ці два суб'єкта сприяти діям один одного.

Завдання 2

Під час запуску експериментального супутника з метою дослідження та використання космічного простору сталася аварія, внаслідок якої заподіяно збитки сільськогосподарському виробництву фермера Н. Від пожежі згоріло понад 30 га лісу, було знищено значну частину цінної фауни та флори, забруднено атмосферне повітря.

До АТ "Космо" фермер Н. подав позов у обласний господарський суд про відшкодування ним збитків, завданих унаслідок неналежної експлуатації об'єктів космічної діяльності.

Акціонерне товариство заперечило проти позову, вважаючи, що космічний об'єкт не є їхньою власністю, а належить Гідрометцентру, на замовлення якого вони його виготовили. Як свідчать попередні експериментальні дані та стендові випробування, космічний об'єкт не мав технологічних і стандартних порушень.

- 1. Чи підлягає позов задоволенню?*
- 2. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 2

Для того щоб вирішити зазначену справу, насамперед необхідно проаналізувати норми Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища".

В умові завдання зазначено, що завдано шкоди фермерському господарству громадянина Н., а також завдано шкоди навколишньому природному середовищу, знищено частину флори та фауни, забруднено атмосферне повітря, порушено права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище.

Оскільки АТ "Космо" дійсно виготовило супутник на замовлення Гідрометцентру, у власності якого та знаходився цей об'єкт, і експерти підтвердили справність цього пристрою, він пройшов випробування, то відповідальність за понесені збитки буде нести особа, яка проводила запуск експериментального супутника. Тому громадянину Н. потрібно було подати

позов проти Гідрометцентру, якщо цей суб'єкт відповідав за запуск супутника.

Оскільки нанесення цих збитків було неумисним і сталося в результаті аварії, то необхідно звернути увагу на дотримання екологічних вимог під час введення в дію та експлуатації цього об'єкта згідно зі ст. 51 Закону "Про охорону навколишнього природного середовища". Згідно з цією статтею, п. 3 "проекти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали оцінки її впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей. Оцінка здійснюється з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємкості даної території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів і об'єктів на навколишнє природне середовище".

Згідно зі ст. 57 цього самого Закону під час проведення фундаментальних та прикладних наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт обов'язково мають враховуватися вимоги охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. Забороняється впровадження відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем, якщо вони не відповідають вимогам екологічної безпеки. У разі порушення встановлених вимог така діяльність припиняється уповноваженими на те державними органами, а винні особи притягуються до відповідальності.

Згідно зі ст. 66 цього Закону під час проектування й експлуатації господарських та інших об'єктів, діяльність яких може шкідливо впливати на навколишнє природне середовище, розробляються і здійснюються заходи щодо запобігання аваріям, а також ліквідації їхніх шкідливих екологічних наслідків.

Державні органи з нагляду за безпечним веденням робіт у промисловості й атомній енергетиці разом зі спеціально уповноваженими державними органами управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів систематично проводять перевірки стану екологічно небезпечних об'єктів і виконання відповідних заходів та вимог щодо їхньої безпечної експлуатації. Перелік екологічно небезпечних об'єктів визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів. У разі

аварії, що спричинила забруднення навколишнього природного середовища, підприємства, установи, організації зобов'язані негайно розпочати ліквідацію її наслідків. Одночасно посадові особи або власники підприємств, керівники установ і організацій зобов'язані повідомляти про аварію та заходи, вжиті для ліквідації її наслідків, виконавчому комітету місцевої Ради, органам охорони здоров'я, спеціально уповноваженим державним органам управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів і населенню.

Згідно з наведеними статтями Закону можна зробити висновок, що суб'єкт, відповідальний за проведення запуску супутника порушив екологічні норми. Тому, відповідні органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів мають провести перевірку, наявність документів про проведення екологічної експертизи, а суб'єкт, відповідальний за запуск має повідомити виконавчому комітету відповідної Ради, органам охорони здоров'я, спеціально уповноваженим державним органам управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів і населенню про скоєння такої аварії.

Щодо фермера Н., то в порядку цивільного судочинства йому необхідно відшкодувати завдані збитки, оскільки в ст. 69 Закону "Про охорону навколишнього природного середовища" вказано, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації переважно в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища й погіршення якості природних ресурсів. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам і юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих. Шкода, заподіяна довіллю у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог статті 29 Закону України "Про угоди про розподіл продукції".

Завдання 3

Громадянин М. на належній йому ділянці розпочав будівництво колодязя, маючи на меті використовувати підземні води для побутових і господарських потреб за допомогою спеціального технічного приладу (відцентрового насоса). Під час проведення вказаних робіт його відвідав інспектор територіальної інспекції гірничого нагляду, який, перевіривши умови та характер проведення робіт, виніс постанову про їхнє припинення і наклав на М. адміністративний штраф у розмірі 200 грн, зазначивши, що останній порушив вимоги чинного законодавства.

М. оскаржив цю постанову до суду з вимогою усунення перешкод у користуванні природними ресурсами та стягнення збитків, заподіяних йому незаконним рішенням.

- 1. Окресліть коло суспільних правовідносин.*
- 2. Дайте характеристику правовідносин, що склалися.*
- 2. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 3

Вирішення наведеної ситуації потребує звернення до вимог основ Кодексу України про надра, Закону України "Про питну воду та питне водопостачання", Водного кодексу України, а також Положення про Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду. Головним завданням нагляду за геологічним вивченням родовищ прісних підземних вод, їхнім розробленням і охороною є забезпечення всіма підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами вимог з раціонального використання родовищ прісних підземних вод, а також виконання заходів щодо їхньої охорони. Нагляд у цій галузі ведеться на всіх стадіях вивчення та експлуатації родовищ прісних підземних вод; під час узгодження проєктів дослідно-промислової розробки та планів робіт на рік; під час узгодження спеціальних дозволів на користування надрами; під час узгодження правил технічної експлуатації родовищ підземних вод; під час контролю за дотриманням надрокористувачами встановлених режимів у зонах санітарної охорони.

Водокористування може бути двох видів – загальне та спеціальне (ст. 46 Водного кодексу).

В умовах завдання вказано, що громадянин М. хотів використовувати підземні води для побутових і господарських потреб за допомогою спеціального технічного пристрою. Це підпадає під категорію спеціального водовикористання, згідно зі ст. 48 Водного кодексу, в якій вказано, що спеціальне водокористування – це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднювальних речовин у водні об'єкти, включно з забором води та скиданням забруднювальних речовин із зворотними водами з застосуванням каналів.

Спеціальне водокористування здійснюється юридичними та фізичними особами насамперед для задоволення питних потреб населення, а також для господарсько-побутових, лікувальних, оздоровчих, сільсько-господарських, промислових, транспортних, енергетичних, рибогосподарських та інших державних і громадських потреб.

У ст. 49 цього кодексу вказано, що спеціальне водокористування потребує дозволу, який у цьому випадку має бути виданим територіальною інспекцією гірничого нагляду.

Держпромгірнагляд відповідно до покладених на нього завдань: бере участь у прийнятті в експлуатацію виробничих об'єктів та об'єктів соціально-культурного призначення; бере участь в організації проведення експертизи проєктів будівництва (реконструкції, технічного переоснащення) підприємств і виробничих об'єктів, засобів виробництва, засобів колективного й індивідуального захисту працівників на їхню відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці та промислової безпеки; призначає (якщо характер і ступінь небезпеки це зумовлюють) проведення органами виконавчої влади та суб'єктами господарювання випробувань устаткування і матеріалів, технічного огляду устаткування, незалежної експертизи проєктно-конструкторської документації на відповідність вимогам нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки.

Держпромгірнагляд відповідно до своїх повноважень має право: притягати до адміністративної відповідальності працівників за порушення законодавства про охорону праці в частині безпечного ведення робіт і законодавства про охорону надр; притягати до сплати штрафу юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, за порушення законодавства про охорону праці в частині безпечного ведення робіт та невиконання розпоряджень посадових осіб Держпромгірнагляду.

З усього раніше переліченого ми можемо зробити висновок, що дії інспектора були правомірні, оскільки законодавством він дійсно уповноважений накладати адміністративні штрафи до осіб, які здійснюють спеціальне водокористування без дозволу. Громадянин М. відповідно до ст. 13 Конституції України має право безперешкодно користуватися природними ресурсами, проте для того, щоб будувати колодязь з використанням відцентрованого насоса, потрібний був дозвіл територіальної інспекції гірничого нагляду.

Завдання 4

На виділеній фермеру К. площі земель, що становлять єдиний масив, у постійне користування надано 5 га лісових угідь. Фермер К., який до цього працював трактористом у колгоспі, поділив вказані угіддя на чотири функціональні зони – для заняття лісовим господарством, рекреаційною діяльністю, розміщенням сінокосів, пасовищ та вуликів. З цією метою він уклав угоду з п'ятьма працівниками сусіднього сільськогосподарського підприємства "В.", передавши їм вказані лісові угіддя у дострокову оренду разом з 50 вуликами.

У зв'язку з тим, що працівники С. і Л. своєчасно не здали вилучені кошти за проданий мед, фермер К. розірвав з ними вказану угоду та звернувся до суду про повернення незаконно привласнених коштів і лісових угідь. Суд відмовив у задоволенні позову, вважаючи його непідвідомчим. Фермер К. на це рішення подав апеляційну заяву.

- 1. Встановіть коло суспільних відносин.*
- 2. Чи є законним рішення місцевого суду?*
- 3. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 4

Виконуючи наведене завдання, насамперед необхідно звернутися до аналізу норм Закону України "Про судоустрій України".

Так, згідно зі ст. 2 Закону України "Про судоустрій України" суд, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів

суспільства та держави. Згідно зі ст. 6 цього Закону всім суб'єктам правовідносин гарантується захист їхніх прав, свобод і законних інтересів незалежним та неупередженим судом. Учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, передбачених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення (ст. 12).

Згідно з п. 2 ст. 22 місцеві загальні суди розглядають цивільні, адміністративні та кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. У ст. 20 Лісового кодексу визначаються права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування. Законом та договором можуть бути передбачені й інші права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування.

Оскільки у фермера К. склалися договірні відносини між громадянами С. і Л., то, відповідно, ці відносини будуть регулюватися цивільним законодавством. Дії громадянина К. є законними. Якщо в угоді передбачалося повернення коштів за мед і це слугувало підставою розірвання угоди, згідно з пунктами, які в ній зазначені, то в такому разі справу необхідно вирішити на його користь.

Завдання 5

Громадяни С. і Г. звернулися з клопотанням до міської Ради про надання їм у користування рибогосподарської водойми (ставка) для здійснення рибництва. Міська Рада відмовила їм у задоволенні клопотання, вважаючи, що вирішення цього питання належить не до її повноважень, а до відповідних органів рибоохорони. Вказані матеріали ці громадяни передали до басейнових органів рибоохорони, але й вони відмовили у задоволенні клопотання, зазначивши, що для вказаної форми діяльності рибогосподарські водойми ними не надаються. Вони уповноважені лише на надання дозволу для спеціального використання водяних живих організмів. Отримавши відповідні дозволи, громадяни С. і Г. розпочали здійснювати промислове рибальство, що стало підставою для скасування органами рибоохорони виданих дозволів та накладення на них адміністративних штрафів у розмірі 500 гривень.

Зазначені дії органів рибоохорони ці громадяни оскаржили до місцевого суду.

1. Дайте характеристику виду спеціального використання водних живих ресурсів.

2. Вирішіть справу.

Методичні рекомендації до вирішення завдання 5

У наведеній ситуації виникли правовідносини з питань спеціального використання водних живих ресурсів, що зумовлює застосування норм Закону України "Про рибу, інші водні та живі ресурси та харчову продукцію з них" від 6 лютого 2003 року. Так у ст. 3 зазначеного закону закріплено, що спеціальне використання риби, інших водних живих ресурсів здійснюється суб'єктами господарювання, їхніми об'єднаннями переважним чином за плату в межах встановлених лімітів (квот) за наявності ліцензій (дозволів) і позитивних ветеринарно-санітарних оцінок стану промислових ділянок рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення і показників безпеки риби, інших водних живих ресурсів (визначається державними органами ветеринарної медицини).

Порядок видачі ліцензій (дозволів) і порядок здійснення спеціального використання риби, інших водних живих ресурсів визначаються чинним законодавством. Кожна партія продуктів лову, отримана в порядку спеціального використання риби, інших водних живих ресурсів, супроводжується свідоцтвом виробника про якість. Періодичність контролю показників безпеки продуктів лову визначається чинним законодавством. Продукти лову, які містять токсичні речовини, що перевищують встановлені допустимі рівні, чи з наявністю паразитів понад встановлені норми за рішенням державних органів ветеринарної медицини підлягають утилізації згідно з вимогами чинного законодавства. У період ускладнення санітарно-епідемічної або епізоотичної ситуації у рибогосподарських водних об'єктах спільне рішення щодо реалізації чи утилізації продуктів лову ухвалюють органи державної санітарно-епідеміологічної служби та державні органи ветеринарної медицини.

Порядок вилучення водних живих ресурсів також встановлюється вказаною інструкцією. Зокрема, п. 6.1 вказує, що під час проведення промислу дозволяється вилучення водних живих ресурсів з дотриманням

вимог правил, режимів рибальства, що діють на рибогосподарському водному об'єкті, де проводиться лов, цієї інструкції за наявності в рибалки, відповідального за лов у виробничому підрозділі користувача, посвідчення рибалки, яке видається користувачем, талона, промислового журналу, а в рибалки, який здійснює лов у складі зазначеного підрозділу – документа, що засвідчує його особу.

Рибалка, відповідальний за вилучення водних живих ресурсів у виробничому підрозділі користувача, та відповідальний за проведення дослідного лову зобов'язані:

виконувати вимоги правил, режимів рибальства, програми робіт, інструкції;

забезпечити зберігання, транспортування, а також здавання вилучених водних живих ресурсів на свої приймальні пункти за встановленим порядком;

здача улову водних живих ресурсів на приймальний пункт оформляється квитанцією.

Особа, яка приймає улов, зобов'язана зареєструвати квитанцію в журналі обліку прийнятих водних живих ресурсів та видати примірник квитанції рибалці, який здав улов, і копію квитанції особі, відповідальній за проведення дослідного лову. Водоохоронна зона є природоохоронною територією господарської діяльності, що регулюється.

На території водоохоронних зон забороняється: 1) використання стійких і сильнодіючих пестицидів; 2) влаштування кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації; 3) скидання неочищених стічних вод, використовуючи рельєф місцевості (балки, пониззя, кар'єри тощо), а також у потічки.

Згідно зі ст. 88 з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їхньої водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм у межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги.

Прибережні захисні смуги встановлюються по обидва береги річок і навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) шириною:

для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 гектарів – 25 метрів;

для середніх річок, водосховищ на них, водойм, а також ставків площею понад 3 гектари – 50 метрів;

для великих річок, водосховищ на них та озер – 100 метрів.

Якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється. У межах наявних населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням конкретних умов, що склалися. Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів виділяється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води.

Згідно зі ст. 89 Водного кодексу прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності. У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм і на островах забороняється: 1) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження та залісення), а також садівництво й городництво; 2) зберігання та застосування пестицидів і добрив; 3) влаштування літніх таборів для худоби; 4) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), зокрема баз відпочинку, дач, гаражів і стоянок автомобілів; 5) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки; 6) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо.

Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватися, якщо під час цього не порушується її режим. Не придатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.

Згідно з постановою КМУ від 8 травня 1996 року, яка затвердила Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них контроль за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за додержанням режиму використання їхніх територій здійснюється місцевими органами державної виконавчої влади, виконавчими комітетами рад, органами Мінекоресурсів.

Отже, можна зробити висновок, що рішення сільської ради є правомірним. Позов не підлягає задоволенню.

Завдання 6

До лісгосподарського підприємства звернулося підприємство "Ат-рант" із заявою на виділення частини лісових угідь і видачу лісового квитка для розміщення об'єктів туристичного табору.

Лісогосподарське підприємство погодилося укласти угоду про надання частини лісових угідь на місці залишення зрубів і згарища для розміщення об'єктів капітального типу за умови, що підприємство своїми ресурсами або за його кошти додатково проведе роботи по лісорозведенню на площі 50 га.

Таку угоду було укладено, і сторони розпочали її виконання. Однак старший інспектор з охорони навколишнього природного середовища державного управління екологічної безпеки області, якому ці факти стали відомі, направив лісогосподарському підприємству письмове повідомлення з вимогою розірвати вказану угоду, оскільки її укладено з порушенням чинного законодавства. У своїй відповіді керівник лісогосподарського підприємства зазначив, що згідно зі статутом підприємство здійснює управлінські функції, зокрема воно має право видачі лісових квитків на використання лісових ресурсів для розміщення туристичних таборів, баз відпочинку та інших подібних об'єктів. Старший державний інспектор виніс постанову про накладення адміністративного штрафу на керівника лісогосподарського підприємства та голову підприємства, призупинення розпочатих робіт і звернення з позовом до господарського суду про визнання вказаної угоди недійсною.

- 1. Окресліть коло суспільних правовідносин.*
- 2. Чи законні дії старшого інспектора?*
- 3. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 6

Для надання відповідей на поставлені питання до завдання необхідно застосувати ст. 2 Лісового кодексу України, де під лісовими відносинами розуміються суспільні відносини, які стосуються володіння, користування та розпоряджання лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства. Об'єктом лісових відносин є лісовий фонд України та окремі лісові ділянки. Суб'єктами лісових відносин є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи та громадяни, які діють відповідно до Конституції та законів України.

Згідно зі ст. 7 цього кодексу ліси можуть перебувати в державній, комунальній і приватній власності. Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи.

Згідно зі ст. 12 Лісового кодексу громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських й інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно з законом. Громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їхньої площі.

Згідно з главою 3 Лісового кодексу, ст. 30 – 31, право володіння та користування (як короткострокове, так і довгострокове) лісами надається органами державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно до Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженим Постановою КМУ від 23 травня 2007 року № 761, який визначає умови та механізм видачі лісорубного або лісового квитка як спеціального дозволу на використання лісових ресурсів, лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі якого: здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів; ведеться облік дозволених до відпуску запасів деревини й інших продуктів лісу, встановлюються строки здійснення лісових користувань і вивезення заготовленої продукції, строки та способи очищення лісосік від порубкових решток, а також облік природного поновлення лісу, що підлягає збереженню; ведеться облік плати, нарахованої за використання лісових ресурсів. Лісорубний квиток видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держкомлісгоспу (далі – органи Держкомлісгоспу), на заготівлю деревини під час проведення рубок головного користування на підставі затвердженої в установленому порядку розрахункової лісосіки.

Для видачі лісорубного квитка власник лісів або постійний лісокористувач подає такі документи (згідно з п. 4 Порядку): заявку на використання лісових ресурсів під час проведення рубок головного користування; відомість чергової лісосіки; польову перелікову відомість; переліково-оцінювальну відомість; карту технологічного процесу розроблення лісосіки; план лісосіки.

Згідно зі ст. 67 Лісового кодексу у порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів: 1) заготівля деревини в порядку рубок головного користування; 2) заготівля

другорядних лісових матеріалів; 3) побічні лісові користування; 4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт. Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання лісових ресурсів. Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети.

У цьому випадку підприємство "Атлант" хотіло використати корисні властивості лісів для оздоровчо-культурних цілей. Тому лісогосподарське підприємство мало право видати лісовий квиток, згідно зі ст. 69 ЛК: "Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства. Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами".

Отже, провівши правовий аналіз ситуації, визначивши коло суспільних відносин, можна зробити висновок, що лісове підприємство мало право укласти таку угоду, проте з відповідним рішенням органів державної влади та місцевого самоврядування. Оскільки підприємство хотіло побудувати на цій території табір, а не просто використовувати корисні властивості лісу. Тому договір необхідно визнати недійсним, до винесення рішення органів державної влади та місцевого самоврядування про побудову на території місцевої громади туристичного табору. Дії старшого інспектора є правомірними та справу буде вирішено на його користь.

Завдання 7

Під час перевірки додержання законодавства про мисливство та полювання державний мисливський інспектор спільно з інспектором з охорони навколишнього природного середовища затримали на території земель фермерського господарства його господаря, що прогулювався в межах цих угідь з мисливською собакою, зброєю та капканами, без документа, який би посвідчував права мисливця.

На підставі цього інструктори склали протокол про адміністративне порушення правил полювання, наклали на нього адміністративний штраф

у розмірі 300 грн і подали позов до суду про стягнення збитків, заподіяних правопорушенням.

У суді фермер пояснив, що під час його затримання він перебував у межах належних йому сільськогосподарських угідь. Наявність мисливської зброї в нього зумовлена умовами безпеки у зв'язку з поширеністю на цій території останнім часом диких кабанів; капкани він пристосовує для добування кротів. Посвідчення мисливця немає, оскільки він не займається промисловим добуванням мисливських тварин. Про те, що належні йому на праві власності угіддя належать до категорії мисливських, він не знав. У документах, які посвідчують його право приватної власності на сільськогосподарські угіддя, це не зазначено.

1. Чи підлягає позов задоволенню?

2. Вирішіть справу.

Методичні рекомендації до вирішення завдання 7

Під час вирішення цього завдання необхідно керуватись нормами Конституції України та Законом України "Про мисливське господарство і полювання" від 22.02.2000 р.

Так у ст. 41 Конституції України вказано, що "кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності ... Право приватної власності є непорушним". Стаття 3 Закону України "Про мисливське господарство і полювання" закріплює, що мисливські тварини, що перебувають у стані природної волі в межах території України, є об'єктом права власності українського народу. Від імені українського народу права власника мисливських тварин здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Органи державної влади здійснюють права власника щодо всіх мисливських тварин, за винятком тих, які в порядку, установленому цим Законом та іншими актами законодавства, передані до комунальної власності чи приватної власності юридичних і фізичних осіб.

Користування мисливськими тваринами може здійснюватися з вилученням або без вилучення їх з природного середовища чи штучно створених напіввільних умов. У приватній власності юридичних і фізичних осіб можуть перебувати окремі мисливські тварини, вилучені з природного

середовища в установленому законодавством порядку, розведені в неволі або набуті іншим шляхом, не забороненим законодавством. З метою безпеки населення, а також в інтересах охорони тваринного світу право приватної власності на окремих мисливських тварин може бути обмежено законом.

Оскільки у фермера є право власності на землю, тобто на заняття сільськогосподарською діяльністю безпосередньо на земельній ділянці, а не на мисливських тварин, про що свідчать подані документи, то таким чином, згідно з наведеною раніше статтею, фермер підлягає під загальну категорію користування мисливськими тваринами. Тобто для ведення полювання на вказаній території йому необхідний дозвіл, оскільки у нього немає права власності на мисливські тварини. Згідно з цим Законом ст. 1 мисливські угіддя – ділянки суші та водного простору, на яких перебувають мисливські тварини і які можуть бути використані для ведення мисливського господарства.

До полювання прирівнюється: перебування осіб у межах мисливських угідь, зокрема на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами і птахами, або з продукцією полювання; перебування осіб на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю (стаття 12 "Право на полювання" Закону "Про мисливське господарство і полювання" від 22.02.2000 р.). А оскільки фермер був з мисливською зброєю, капканами, мисливською собакою, що підпадаю під умови ст. 12 вказаного Закону, то застосовані до нього заходи адміністративного характеру є правомірними. Позов буде задоволено на користь інспекторів.

Завдання 8

Комплексною перевіркою додержання законодавства про використання та охорону надр працівниками Мінприроди встановлено, що на ведення робіт з геологічного вивчення надр та дослідно-промислового розроблення родовища корисних копалин загальнодержавного значення укладено контракт з фірмою. Однак фірма здійснює зазначені види діяльності за відсутності спеціальної ліцензії, проводить будівництво площ

залягання цих копалин без наявної проєктно-кошторисної документації, необхідних дозволів на виконання вказаних робіт і гранично-геологічного обґрунтування забудови.

Представники фірми у процесі перевірки дали пояснення, вказавши, що вони зводять переважно будівлі зі склометалевих збірних конструкцій, які після виконання робіт з видобування корисних копалин підлягають знесенню, про що відомо територіальному органу гірничого нагляду. Вони перерахували на рахунок територіального органу гірничого нагляду кошти.

За наслідками перевірки додержання законодавства про використання та охорону надр на відповідальних осіб іноземної фірми було накладено адміністративні штрафи у розмірі 800 грн і передано до прокуратури матеріали про порушення кримінальної справи на керівників територіальних органів геологічного контролю та гірничого нагляду.

- 1. Окресліть коло суспільних відносин.*
- 2. Дайте обґрунтування за справою.*
- 3. Вирішіть її по суті викладених обставин.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 8

Важливим елементом правового регулювання використання і охорони надр є екологічна відповідальність за порушення відповідної нормативно-правової бази. Підстави відповідальності за порушення законодавства про надра визначені у ст. 65 Кодексу України про надра: самовільне користування надрами; порушення норм, правил і вимог щодо проведення робіт з геологічного вивчення надр; вибіркове вироблення багатих ділянок родовищ, що призводить до наднормативних втрат запасів корисних копалин і погіршення їхньої якості; порушення встановленого порядку забудови площ залягання корисних копалин; невиконання правил охорони надр та вимог щодо безпеки людей, майна і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами тощо. Порушення законодавства про надра породжує адміністративну, цивільно-правову, кримінальну та дисциплінарну відповідальність.

Згідно зі ст. 47 КпАП України адміністративна відповідальність передбачена за самовільне користування надрами та укладення угод, що у прямій або прихованій формі порушують право державної власності на надра.

Самовільне надрокористування – це використання надр з порушенням встановленого порядку їхнього надання у користування, тобто без отримання ліцензії та гірничого відводу (у тих випадках, коли надання останнього визнається необхідним). При цьому мета користування надрами не має значення.

Ділянки надр не можуть бути предметом купівлі, продажу, дарування, застави тощо. Будь-які угоди, пов'язані з переходом права власності на надра, є недійсними. КпАП (ст. 57) передбачає адміністративну відповідальність за порушення вимог щодо охорони надр. Об'єктом правопорушення є екологічна безпека та правопорядок у галузі надрокористування.

У ч. 1 цієї статті наведено різні підстави відповідальності: самовільна забудова площ залягання корисних копалин; порушення вимог щодо охорони надр, довкілля, будівель і споруд від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами; знищення або пошкодження спостережних режимних свердловин на підземні води, а також маркшейдерських і геодезичних знаків.

Правові вимоги щодо геологічного вивчення надр визначені ст. 38 Кодексу України про надра. Відповідно до неї має забезпечуватися раціональне й ефективне проведення робіт, пов'язаних з геологічним вивченням надр; екологічно безпечний для життя та здоров'я людей стан навколишнього природного середовища; повнота вивчення геологічної будови надр, гірничо-технічних, гідрогеологічних та інших умов розробки розвіданих родовищ, будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобутком корисних копалин; достовірність визначення кількості та якості запасів усіх корисних копалин і наявних у них компонентів; ведення робіт методами і способами, які виключають невиправдані втрати корисних копалин, зниження їхньої якості, надмірне руйнування ґрунтового покриву та забруднення довкілля тощо. Ліцензійними умовами здійснення господарської діяльності з пошуку (розвідки) корисних копалин встановлюються також кваліфікаційні та організаційні вимоги до неї. Замовниками робіт можуть обумовлюватися й інші вимоги щодо геологічного вивчення надр, які не суперечать законодавству України.

Адміністративна відповідальність настає лише тоді, коли порушення вимог проведення робіт з геологічного вивчення надр могло призвести або призвело до недостовірної оцінки запасів корисних копалин або

умов будівництва підземних споруд, не пов'язаних з видобутком корисних копалин.

Дій керівництва територіальних органів геологічного контролю та гірничого нагляду кваліфікуються за ст. 367 "Службова недбалість" КК, оскільки ці органи не виконували належним чином свої службові обов'язки через несумлінне ставлення до них. Якщо органи прокуратури доведуть, що заподіяно істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, то ці дії можна буде кваліфікувати як злочин. Щодо перерахованих на рахунок територіального органу гірничого нагляду коштів, то ці дії можуть кваліфікувати за ст. 368 КК "Одержання хабара". Проте в наведеному випадку органи прокуратури мають довести, що переведена сума грошей може розцінюватися як хабар.

Завдання 9

У зв'язку з систематичним підтопленням земельних угідь, заподіянням шкоди земельним і рибним ресурсам та майну сільськогосподарський кооператив звернувся з позовом до суду про усунення перешкод у використанні належних на правах колективної власності земель, інших природних ресурсів і відшкодування заподіяних збитків.

У позовній заяві зазначалося, що з введенням в експлуатацію ГЕС та з підтриманням відповідного водного режиму у водосховищі значна частина угідь сільськогосподарського кооперативу внаслідок надмірного зволоження втратила свою продуктивну придатність для вирощування харчових сільськогосподарських культур. Унаслідок цього понад 300 га господарство змушено перевести в угіддя для вирощування багаторічних трав. Однак унаслідок затоплення в цьому сільськогосподарському сезоні вказані посіви були знищені. Через ці обставини господарство зазнало втрат також товарної риби, яку вирощували в кооперативному ставку, на суму більше ніж 800 тис. грн. Керівництво ГЕС заперечило проти позовних вимог, посилаючись на наявну маловодність і необхідність підтримати проектний водний режим у водосховищі.

- 1. Окресліть коло суспільних відносин.*
- 2. Чи підлягає позов задоволенню?*
- 3. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 9

В умовах завдання чітко вказано, що ГЕС порушує права сільськогосподарського кооперативу, а також заподіює шкоди земельним та рибним ресурсам. Оскільки йде мова про відшкодування матеріальної шкоди, то дані суспільні відносини будуть регулюватися цивільним законодавством. Необхідно провести експертну перевірку про необхідність підтримки такого водного режиму, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, підтоплюючи землі сільськогосподарського товариства.

Стаття 26 Закону "Про охорону навколишнього природного середовища" визначила, що в Україні здійснюються державна, громадська та інші види екологічної експертизи. Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, що впливає на стан навколишнього природного середовища. Порядок проведення екологічної експертизи визначається законодавством України.

Екологічній експертизі підлягають:

а) проекти схем розвитку та розміщення продуктивних сил, розвитку галузей народного господарства, генеральних планів населених пунктів, схем районного планування та інша передпланова і передпроектна документація;

б) техніко-економічні обґрунтування та розрахунки, проекти на будівництво і реконструкцію (розширення, технічне переозброєння) підприємств та інших об'єктів, що можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, незалежно від форм власності та підпорядкування, зокрема військового призначення;

в) проекти інструктивно-методичних і нормативно-технічних актів та документів, які регламентують господарську діяльність, що негативно впливає на навколишнє природне середовище;

г) документація зі створення нової техніки, технології, матеріалів і речовин, зокрема та, що закуповується за кордоном;

д) матеріали, речовини, продукція, господарські рішення, системи та об'єкти, впровадження або реалізація яких може призвести до порушення норм екологічної безпеки та негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Екологічній експертизі можуть підлягати екологічно небезпечні діючі об'єкти та комплекси, зокрема військового та оборонного призначення.

Згідно з п. 3 ст. 51 Закону "Про охорону навколишнього природного середовища" "проєкти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали оцінки її впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей. Оцінка здійснюється з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємкості заданої території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів та об'єктів на навколишнє природне середовище".

Відповідно до ст. 68 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р. вжиття заходів дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності не звільняє винних осіб від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища і погіршенням стану природних об'єктів та якості природних ресурсів. Щодо екологічних правопорушень і застосування з приводу їхнього вчинення майнової відповідальності можна говорити не тільки про матеріальні (економічні) підстави – знищення, псування майна громадян і юридичних осіб, що призводить до матеріальної шкоди. Можна говорити про матеріальну шкоду як підставу застосування майнової відповідальності у галузі екології, оскільки екологічне правопорушення – це порушення особистих немайнових прав громадян суспільства, зокрема щодо забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля, охорони здоров'я, тобто прав, гарантованих Конституцією України. Враховуючи специфіку екологічної шкоди (можливість прояву її наслідків через певні, а інколи значні проміжки часу), методика її обчислення спирається на сам факт заподіяння екологічної шкоди, а не на наслідки її прояву. Якщо така методика відсутня, то розмір шкоди розраховується на підставі фактичних затрат, необхідних для відновлення порушеного стану навколишнього природного середовища.

В окремих випадках шкода може бути відшкодована шляхом покладання обов'язку на винну особу щодо відновлення стану та якості навколишнього природного середовища і його окремих об'єктів за рахунок власних коштів заподіювача шкоди, його власними силами. Оскільки в Цивільному кодексі України зазначається, що шкода, заподіяна майну

громадянина, а також шкода, заподіяна організації, підлягає відшкодуванню особою, яка заподіяла шкоду, у повному обсязі.

У ст. 69 Закону "Про охорону навколишнього природного середовища" вказано, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації переважно в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища і погіршення якості природних ресурсів.

Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам і юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих. Шкода, заподіяна доквіллю у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог ст. 29 Закону України "Про угоди про розподіл продукції" Позов підлягає задоволенню.

Завдання 10

Із земель запасу на невикористаній водоймі, що обміліла природним шляхом, цукровому заводу відведено територію під ставки-водостійники та розміщення очисних споруд відходів цукрового виробництва площею 50 га. Завод фактично не розпочав розміщення очисних споруд, скидаючи відходи виробництва у ставки-відстійники, а неочищені стічні води – безпосередньо у річку. Внаслідок накопичення відходів почалися підземні зсуви ґрунту, що призвело до забруднення земель сільської спілки, площею близько 100 га сільськогосподарських угідь, було знищено близько 170 га окультурених сінокісних угідь і пасовищ, пошкоджено 70 га лісів першої групи та плантації саджанців на площі 115 га лісогосподарських угідь, забруднено річку та завдано істотної шкоди рибним ресурсам.

Крім того, внаслідок зсуву пошкоджено залізницю на відстані близько 50 км, автомобільну дорогу обласного значення. На претензії, які надійшли від потерпілих осіб та органів з забезпечення додержання природоохоронного законодавства про добровільне відшкодування збитків, цукровий

завод відповів відмовою, вважаючи це випадковим збігом стихійних явищ та експлуатації ставка-накопичувача. Вважаючи дії адміністрації неправомірними, особи, яким була заподіяна шкода, звернулися за захистом до господарського суду та передали прокуророві району матеріали з клопотанням притягти винних посадових осіб до юридично відповідальності.

- 1. Визначте коло суспільних відносин.*
- 2. Чи підлягає позов задоволенню?*
- 3. Вирішіть справу.*

Методичні рекомендації до вирішення завдання 10

У зазначеному завданні виникли правовідносини, що регулюються Кримінальним кодексом України.

Отже, з умов завдання видно, що цукровий завод порушив чинне екологічне законодавство, скидаючи відходи та неочищені стічні води у річку. Такими діями він наніс шкоди навколишньому населенню, землям, пошкодив ліси, сінокісні угіддя та забруднив річку.

Проте, своєї вини завод не визнає і у всьому вбачає форс-мажорні обставини. Дії керівництва цукрового заводу можна кваліфікувати як злочину проти довкілля. Зокрема в ст. 239 КК "Забруднення або псування земель" вказано, що забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля можна кваліфікувати як злочин.

У ст. 242 КК вказано, що порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля також кваліфікують як злочин. У цьому випадку в діях цукрового заводу є всі ознаки вказаних злочинів.

Тому керівництво заводу має понести кримінальну відповідальність. А постраждале від неправомірних дій заводу населення в порядку цивільного судочинства має витребувати відшкодування матеріальної шкоди в відповідному обсязі.

3. Тестові завдання для самоперевірки

1. Земельні відносини – це суспільні відносини щодо:

- а) володіння землею;
- б) користування землею;
- в) володіння, користування та розпоряджання землею.

2. Суб'єкти земельних відносин – це:

- а) лише громадяни України;
- б) лише громадяни зарубіжних держав;
- в) лише органи місцевого самоврядування та державної влади;
- г) громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та державної влади.

3. Об'єкти земельних відносин – це:

- а) землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, зокрема на земельні частки (паї);
- б) лише землі в межах території України;
- в) лише земельні ділянки та права на них, зокрема на земельні частки (паї).

4. Земельні відносини регулюються такими нормативно-правовими актами:

- а) лише Конституцією України та Земельним кодексом України;
- б) лише Земельним кодексом України;
- в) Конституцією України, Земельним кодексом України, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

5. Завдання земельного законодавства полягає у:

- а) володінні, користуванні та розпоряджанні землею;
- б) регулюванні земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави, раціональному використанні та охорони земель;
- в) лише регулюванні земельних відносин з метою забезпечення прав на землю громадян України.

6. Земельне законодавство базується на принципі:

- а) поєднання особливостей використання землі лише як територіального базису та природного ресурсу;
- б) поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу й основного засобу виробництва;
- в) забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави.

7. До повноважень Верховної Ради України в галузі земельних відносин належить:

- а) прийняття законів у галузі регулювання земельних відносин;
- б) визначення засад державної політики в галузі використання та охорони земель;
- в) розпоряджання землями, що перебувають у спільній власності територіальних громад.

8. До повноважень обласних рад у галузі земельних відносин на території області належить:

- а) прийняття законів у галузі регулювання земельних відносин;
- б) забезпечення реалізації державної політики в галузі використання та охорони земель;
- в) встановлення і зміна меж сіл, селищ.

9. До повноважень Київської та Севастопольської міських рад у галузі земельних відносин на їхній території належить:

- а) розпоряджання землями територіальної громади міста;
- б) встановлення та зміна меж сіл, селищ, районів у містах;
- в) встановлення та зміна меж районів і міст.

10. До повноважень районних рад у галузі земельних відносин на території району належить:

- а) розпоряджання землями на праві спільної власності відповідних територіальних громад;
- б) розв'язання земельних спорів;
- в) внесення до Верховної ради Автономної Республіки Крим, обласних рад пропозицій щодо встановлення та зміни меж районів, міст, селищ, сіл;
- г) визначення засад державної політики в галузі використання та охорони земель.

11. Повноваження районних у містах рад у галузі земельних відносин визначають:

- а) Верховна Рада України;
- б) міські ради;
- в) обласні ради;
- г) Кабінет Міністрів України.

12. До повноважень сільських, селищних, міських рад у галузі земельних відносин на території сіл, селищ, міст належить:

- а) розпоряджання землями територіальних громад;
- б) розв'язання земельних спорів;
- в) внесення до Верховної ради Автономної Республіки Крим, обласних рад пропозицій щодо встановлення і зміни меж районів, міст, селищ, сіл;
- г) визначення засад державної політики в галузі використання та охорони земель.

13. До повноважень Кабінету Міністрів України в галузі земельних відносин належить:

- а) розпоряджання землями територіальних громад;
- б) розв'язання земельних спорів;
- в) реалізація державної політики в галузі використання та охорони земель.

14. До повноважень центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів у галузі земельних відносин належить:

- а) розпоряджання землями територіальних громад;
- б) розв'язання земельних спорів;
- в) участь у розробленні та реалізації загальнодержавних і регіональних програм використання та охорони земель;
- г) здійснення державної екологічної експертизи землекористування.

15. До повноважень центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів у галузі земельних відносин належить:

- а) внесення пропозицій про формування державної політики в галузі земельних відносин і забезпечення її реалізації;
- б) розпоряджання землями територіальних громад;
- в) здійснення землеустрою, моніторингу земель і державного контролю за використанням та охороною земель.

16. До повноважень місцевих державних адміністрацій у галузі земельних відносин належить:

а) участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм з питань використання та охорони земель;

б) розпоряджання землями державної власності в межах, визначених Земельним кодексом України;

в) розпоряджання землями територіальних громад.

17. До земель України належать:

а) усі землі в межах її території, зокрема острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії;

б) лише землі в межах її території, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії;

в) лише землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії.

18. Землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

а) сільськогосподарського призначення;

б) житлової та громадської забудови;

в) природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;

г) оздоровчого призначення;

г') рекреаційного призначення;

д) історико-культурного призначення;

е) лісового фонду;

є) водного фонду;

ж) промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони й іншого призначення;

з) землі запасу.

19. Землями сільськогосподарського призначення визнаються:

а) землі, надані лише для виробництва сільськогосподарської продукції;

б) землі, надані лише для здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності;

в) землі, надані лише для розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей;

г) землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

20. Землі фермерського господарства можуть складатися з таких земельних ділянок:

а) що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;

б) що належать громадянам – членам фермерського господарства на праві приватної власності;

в) що використовуються фермерським господарством на умовах оренди;

г) що належать на праві користування фермерському господарству як юридичній особі.

21. Земельні ділянки, що призначені для садівництва, можна використовувати з такою метою:

а) лише для закладання багаторічних плодкових насаджень;

б) лише для вирощування сільськогосподарських культур;

в) для закладання багаторічних плодкових насаджень, вирощування сільськогосподарських культур, а також зведення необхідних будинків, господарських споруд тощо.

22. Землі природно-заповідного фонду – це:

а) землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей;

б) земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовують для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування;

в) землі, які використовують для організації відпочинку населення, туризму та здійснення спортивних заходів;

г) ділянки суші та водного простору з природними комплексами і об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову,

естетичну, рекреаційну й іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

23. До земель оздоровчого призначення належать:

а) землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовують або можуть використовувати для профілактики захворювань і лікування людей;

б) земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовують для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування;

в) землі, які використовують для організації відпочинку населення, туризму та здійснення спортивних заходів.

24. До земель рекреаційного призначення належать:

а) землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або які можна використовувати для профілактики захворювань і лікування людей;

б) земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовують для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування;

в) землі, які використовують для організації відпочинку населення, туризму та здійснення спортивних заходів.

25. До земель історико-культурного призначення належать землі, на яких розташовані:

а) історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, меморіальні парки, меморіальні (цивільні та військові) кладовища, могили, історичні або меморіальні садиби, будинки, споруди і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями;

б) городища, кургани, давні поховання, пам'ятні скульптури та мегаліти, наскельні зображення, поля давніх битв, залишки фортець, військових таборів, поселень і стоянок, ділянки історичного культурного шару укріплень, виробництв, каналів, шляхів;

в) архітектурні ансамблі та комплекси, історичні центри, квартали, площі, залишки стародавнього планування і забудови міст та інших населених пунктів, споруди цивільної, промислової, військової, культової

архітектури, народного зодчества, садово-паркові комплекси, фонова забудова;

г) землі, які використовують для організації відпочинку населення, туризму та здійснення спортивних заходів.

27. До земель лісового фонду належать:

а) землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або які можна використовувати для профілактики захворювань і лікування людей;

б) земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування;

в) землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів;

г) землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надано та використовуються для потреб лісового господарства.

28. До земель водного фонду належать землі, зайняті:

а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами;

б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок і навколо водойм;

в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також, виділені під смуги відведення для них;

г) береговими смугами водних шляхів;

г) лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надано та використовуються для потреб лісового господарства.

29. До земель промисловості належать:

а) землі, надані для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель і споруд промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств, їхніх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель, інших споруд;

б) землі, зайняті морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами;

в) землі, вкриті та не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надано та використовуються для потреб лісового господарства.

30. До земель авіаційного транспорту належать землі:

а) під аеропортами, аеродромами, відокремленими спорудами (об'єктами управління повітряним рухом, радіонавігації та посадки, очисними й іншими спорудами), службово-технічними територіями з будівлями та спорудами, що забезпечують роботу авіаційного транспорту;

б) під вертольотними станціями, включно з вертольотодромами, службово-технічними територіями з усіма будівлями та спорудами;

в) під ремонтними заводами цивільної авіації, аеродромами, вертольотодромами, гідроаеродромами та іншими майданчиками для експлуатації повітряних суден;

г) під службовими об'єктами, що забезпечують роботу авіаційного транспорту;

ґ) під службовими та культурно-побутовими будівлями й іншими об'єктами, що забезпечують роботу автомобільного транспорту.

31. Право власності на землю – це право:

а) володіння та користування землею;

б) володіння та розпоряджання землею;

в) володіння, користування та розпоряджання земельними ділянками.

32. Земля в Україні може перебувати у власності:

а) лише державній;

б) лише комунальній;

в) лише приватній;

г) у державній, комунальній і приватній.

33. Земельна ділянка – це:

а) частина земної поверхні зі встановленими межами, певним місцем розташування, визначеними щодо неї правами;

б) частина земної поверхні зі встановленими межами, певним місцем розташування, визначеними щодо неї правами та обов'язками.

34. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах:

а) лише на поверхневий (ґрунтовий) шар;

б) лише на водні об'єкти;

- в) лише на ліси та багаторічні насадження на ній;
- г) на поверхневий (ґрунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси та багаторічні насадження на ній.

35. Суб'єктами права власності на землю є:

- а) громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності;
- б) територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, – на землі комунальної власності;
- в) держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, – на землі державної власності;
- г) зарубіжна держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, – на землі державної власності.

36. Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, підлягають відчуженню протягом:

- а) року;
- б) 6 місяців;
- в) 3 місяців.

37. Право державної власності на землю набуває та реалізує держава в особі:

- а) Кабінету Міністрів України;
- б) Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- в) обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій;
- г) Президента України.

38. Власники земельних ділянок мають право:

- а) продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;
- б) самостійно господарювати на землі;
- в) власності на посіви та насадження сільськогосподарських й інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок і землекористувачів;

г') підвищувати родючість ґрунтів і зберігати інші корисні властивості землі.

39. Власники земельних ділянок зобов'язані:

а) забезпечувати використання їх за цільовим призначенням;

б) додержувати вимог законодавства про охорону довкілля;

в) своєчасно сплачувати земельний податок;

г) споруджувати житлові будинки, виробничі й інші будівлі та споруди.

40. Право постійного користування земельною ділянкою – це право:

а) володіти та розпоряджатися землею;

б) володіти, користуватися та розпоряджатися земельними ділянками;

в) володіти та користуватися земельною ділянкою, яка перебуває в державній або комунальній власності, без встановлення строку.

41. Оренда земельної ділянки може бути короткостроковою не більш ніж:

а) 5 років;

б) 10 років;

в) 25 років;

г) 50 років.

42. Землекористувачі, якщо інше не передбачено законом або договором, мають право:

а) самостійно господарювати на землі;

б) власності на посіви та насадження сільськогосподарських й інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

в) використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові угіддя, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок і землекористувачів;

г') підвищувати родючість ґрунтів і зберігати інші корисні властивості землі;

д) своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом.

43. Землекористувачі зобов'язані:

- а) забезпечувати використання землі за цільовим призначенням;
- б) дотримуватися вимог законодавства про охорону довкілля;
- в) своєчасно сплачувати земельний податок або орендну плату;
- г) будувати житлові будинки, виробничі й інші будівлі та споруди.

44. Право земельного сервіту – це право:

- а) володіти та розпоряджатися землею;
- б) володіти, користуватися та розпоряджатися земельними ділянками;
- в) власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками).

45. Контроль за використанням та охороною земель – це:

- а) сукупність соціально-економічних і екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин, та раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил;
- б) забезпечення дотримання органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами земельного законодавства України;
- в) система спостереження за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їхнього оцінювання, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів;
- г) єдина державна система земельно-кадастрових робіт, яка встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення прав власності та користування земельними ділянками і містить сукупність відомостей та документів про місце розташування і правовий режим цих ділянок, їхнє оцінювання, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристики, розподіл серед власників землі й землекористувачів.

46. Державний контроль за використанням та охороною земель здійснюють:

- а) місцеві державні адміністрації;
- б) Рада міністрів Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень;

в) Кабінет Міністрів України;

г) уповноважені органи виконавчої влади з земельних ресурсів, а за держанням вимог законодавства про охорону земель – спеціально уповноважені органи з питань екології та природних ресурсів.

47. Самоврядний контроль за використанням та охороною земель здійснюють:

а) місцеві державні адміністрації;

б) Кабінет Міністрів України;

в) сільські, селищні, міські, районні та обласні ради.

48. Громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюють:

а) місцеві державні адміністрації;

б) Кабінет Міністрів України;

в) сільські, селищні, міські, районні та обласні районні ради;

г) громадські інспектори, яких призначають відповідні органи місцевого самоврядування та які діють на основі положення, затвердженого центральним органом виконавчої влади з земельних ресурсів.

49. Проєкт відведення земельної ділянки розробляють:

а) Верховна Рада України;

б) міські ради;

в) обласні ради;

г) Кабінет Міністрів України;

г') на замовлення громадян організації, які мають відповідні дозволи (ліцензії) на виконання цих видів робіт, у строки, що зумовлюються угодою сторін.

50. Проєкт відведення земельної ділянки погоджується з такими органами влади:

а) Верховною Радою України;

б) міськими радами;

в) обласними радами;

г) Кабінетом Міністрів України;

г') органом із земельних ресурсів, природоохоронним і санітарно-епідеміологічним органами, органом архітектури та подається на розгляд відповідної місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування.

51. Моніторинг земель – це:

а) сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин і раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил;

б) забезпечення додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами земельного законодавства України;

в) система спостереження за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їхнього оцінювання, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів.

52. Ведення моніторингу земель здійснюють:

а) місцеві державні адміністрації;

б) Кабінет Міністрів України;

в) сільські, селищні, міські, районні та обласні ради;

г) уповноважені органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів, екології та природних ресурсів.

53. Державний земельний кадастр – це:

а) сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин і раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил;

б) забезпечення додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами земельного законодавства України;

в) система спостереження за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їхнього оцінювання, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів;

г) єдина державна система земельно-кадастрових робіт, яка встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення права власності та права користування земельними ділянками й містить сукупність відомостей і документів про місце розташування та правовий режим цих ділянок, їхнє оцінювання, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристики, розподіл серед власників землі та землекористувачів.

54. Державний земельний кадастр ведуть:

- а) місцеві державні адміністрації;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) сільські, селищні, міські, районні та обласні ради;
- г) уповноважений орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

55. Іноземні громадяни можуть набути право власності на земельні ділянки з додержанням наступних умов:

- а) розміром не більше 10 га;
- б) тільки земельні ділянки сільськогосподарського призначення;
- в) тільки земельні ділянки за межами населених пунктів;
- г) тільки земельні ділянки несільськогосподарського призначення;
- ґ) взагалі не мають права набувати земельні ділянки у власність;
- д) мають право тільки взяти в оренду.

56. До земель державної власності, які не можуть передаватися у приватну власність, належать:

- а) землі атомної енергетики та космічної системи;
- б) землі оборони;
- в) землі рекреаційного призначення;
- г) земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- ґ) земельні ділянки, закріплені за закладами вищої освіти державної та комунальної форм власності.

57. До земель природно-заповідного фонду законодавчо віднесені землі:

- а) національних природних парків;
- б) курортів;
- в) водно-болотних угідь;
- г) пам'яток природи;
- ґ) заказників.

58. Навколо потенційно шкідливих підприємств промисловості для захисту населення від їхнього впливу встановлюються:

- а) санітарні зони;
- б) санітарно-захисні зони;

- в) зони санітарної охорони;
- г) смуги відведення;
- г') промислові смуги.

59. Землі енергетики можуть перебувати у власності:

- а) держави;
- б) територіальної громади;
- в) юридичної особи приватної форми власності;
- г) юридичної особи державної форми власності;
- г') особи без громадянства;

60. Законодавство дозволяє будівництво будівель і споруд із дотриманням встановленого порядку на земельних ділянках:

- а) оздоровчого призначення;
- б) енергетики;
- в) оборони;
- г) сільськогосподарського призначення;
- г') транспорту.

4. Рекомендована література

4.1. Основна

1. Земельне право : підручник / М. В. Шульга, Н. О. Багай, В. І. Гордєєв та ін. ; за ред. М. В. Шульги. – Харків : Право, 2013. – 520 с.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. (зі змінами та доповненнями) за № 2768-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 46. – Ст. 2038.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4.2. Додаткова

4. Боголюбов С. А. Земельное право : учебник / С. А. Боголюбов, Е. А. Галиновская ; под ред. С. А. Боголюбова. – Москва : ТК Велби, Изд-во "Проспект", 2004. – 400 с.
5. Водний кодекс України від 6.06.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 214.
6. Земельне право / за ред. проф. М. Д. Казанцева; укр. вид. – за ред. к. ю. н. В. З. Янчука. – Київ : Видавництво Київського університету. – 1960. – 304 с.
7. Земельне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаш ; Одеська національна юридична академія. – 2-е вид., перероб. та доп. – Київ : Істина, 2009. – 600 с.
8. Земельне право України : підручник / М. В. Шульга (кер. авт. кол.), Г. В. Анісімова, Н. О. Багай та ін. ; за ред М. В. Шульги. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – ст. 1122.
10. Кодекс України про надра (з наступними змінами та доповненнями) за № 132/9-4ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України – 2001. – № 25–26. – ст.131.

12. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (з наступними змінами та доповненнями) у редакції від 08.02.2006 р. за № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 17. – Ст. 99.
13. Мірошніченко А. М. Земельне право України : підручник / А. М. Мірошніченко. – Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.
14. Питання видачі державних актів на право власності на земельну ділянку : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2009 р. № 744 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 56. – ст. 1958.
15. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – ст.112.
16. Положення про Державне агентство земельних ресурсів : Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 445 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 11. – Ст. 609.
17. Порядок видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2005 р. за № 557 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 28. – Ст. 1631.
18. Порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища : Постанова Верховної Ради України від 29.10.1992 р. за № 2751X-II // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 46. – Ст. 637.
19. Порядок погодження і видачі дозволів на спеціальне водокористування : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. за № 321 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12.– Ст. 590.
20. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 06.09.2005 р. № 2807I-V // Офіційний вісник України. – 2005. – № 40. – Ст. 2528.
21. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – ст. 2.
22. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. за № 761 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39. – Ст. 1550.
23. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3059-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 10. – Ст. 466.

24. Про державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 р. за № 3613-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 60. – Ст. 2405.

25. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 р. за № 963-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1432.

26. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень : Закон України від 01.07.2004 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1952I-V // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – Ст. 1993.

27. Про додаткові заходи щодо безоплатних оформлення та видачі громадянам України державних актів на право власності на земельні ділянки : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2009 р. № 1112 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 82. – ст. 2770.

28. Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 502.

29. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки (з додатками 1 – 8) : Закон України від 21.09.2000 р. за № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

30. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27.10.1997 р. № 171 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 18. – Ст. 110.

31. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства : Наказ Мінекобезпеки від 27.10.1997 р. за № 171 у редакції від 04.04.2007 р. за № 149 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 31. – Ст. 1265.

32. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного заняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2007 р. за № 963 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 55. – Ст. 2221.

33. Про затвердження Порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 р. за № 502 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 15. – Ст. 818.

34. Про затвердження порядку користування землями водного фонду : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.1996 р. за № 502 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 11. – Ст. 326.

35. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 р. за № 733 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 37. – Ст. 1483.

36. Про затвердження Правила відтворення лісів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. за № 303 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 16. – Ст. 589.

37. Про захист конституційних прав громадян на землю : Закон України від 20.01.2005 р. за № 2375-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 4. – Ст. 195.

38. Про захист конституційних прав на землю : Закон України від 20.01.2005 р. №2375-IV // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 4. – Ст. 195.

39. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. за № 858-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1178.

40. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 898I-V // Офіційний вісник України. – 2003. – № 28. – Ст. 1362.

41. Про курорти : Закон України від 05.10.2000 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1908-III // Офіційний Вісник України. – 2000. – № 44. – Ст. 1884.

42. Про меліорацію земель : Закон України від 14.01.2000 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1389-XIV // Офіційний вісник України. – 2000. – № 6. – Ст. 2000.

43. Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах : Закон України від 17.03.2011 р. № 3159-VI // Офіційний Вісник України. – 2011. – № 28. – Ст. 1153.

44. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України від 29.11.2001 р. (з наступними змінами та доповненнями) за 2866I-II // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 78.

45. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. в редакції від 05.11.2003 р. № 1211-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 44. – Ст. 2288.

46. Про основи містобудування : Закон України від 16.11.1992 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 2781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – Ст. 683.

47. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 742-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 23. – Ст. 1014.

48. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 962-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1431.

49. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

50. Про оцінку земель : Закон України від 11.12.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1378-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 15. – Ст. 229.

51. Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 року № 452/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 11. – Ст. 615.

52. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 05.06.2000 р. за № 899-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 314.

53. Про порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р. за № 284 зі змінами і доповненнями від 14. 01. 2000 р. за № 21-2004-п // Зібрання постанов Уряду України. – 1993. – № 10. – Ст. 193.

54. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

55. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – Ст. 343.

56. Про розмежування земель державної і комунальної власності : Закон України від 05.02.2004 р. за № 1457-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 28. – ч. 1. – Ст. 1849.

57. Про розміри і Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1279 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 47. – С. 40–45.

58. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 973-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1430

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 39. – Ст. 2490.

60. Семчик В. І. Земельне право України : підручник для студ. юрид. спец. навч. закл. / В. І. Семчик, П. Ф. Кулинич, М. В. Шульга. – Київ : Вид. дім Ін Юре, 2008. – 600 с.

61. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21. – Ст. 135.

62. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

4.3. Інформаційні ресурси

63. Законопроекти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.gov.ua>.

64. ЛигаБизнесИнформ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.liga.net.

65. Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 травня 2011 року № 6.– Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-11>.

66. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року № 7. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04>.

67. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 року № 17. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.

68. Сервер Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

Зміст

Вступ.....	3
1. Ситуаційні завдання.....	6
Змістовий модуль 1. Земельне право у правовій системі України	6
Тема 1. Поняття, предмет, система і джерела земельного права.....	6
Тема 2. Земельні правовідносини.....	8
Тема 3. Право власності на землю	10
Тема 4. Набуття, перехід і припинення права власності на земельні ділянки	12
Тема 5. Право на земельну частку пай і право землекористування	15
Тема 6. Обмеження та обтяження прав на землю	18
Тема 7. Правове регулювання оренди земельних ділянок....	19
Тема 8. Припинення прав на землю	21
Тема 9. Управління у галузі використання та охорони земель	23
Тема 10. Юридична відповідальність за земельні правопорушення	24
Тема 11. Захист прав на землю. Вирішення земельних спорів	26
Змістовий модуль 2. Категорії земель України.....	28
Тема 12. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення та земель населених пунктів	28
Тема 13. Правовий режим земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного значення, рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного призначення	30
Тема 14. Правовий режим земель лісгосподарського призначення та водного фонду	32
Тема 15. Правовий режим земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	34
2. Методичні рекомендації до практичних завдань за темами.....	36

3.Тестові завдання для самоперевірки.....	63
4. Рекомендована література.....	78
4.1. Основна	78
4.2. Додаткова	78
4.3. Інформаційні ресурси.....	83

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності 081 "Право"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Сергієнко** Валерій Вікторович
Ваганова Ірина Михайлівна
Силенко Наталія Миколаївна

Відповідальний за видання *В. В. Сергієнко*

Редактор *А. С. Ширініна*

Коректор *А. С. Ширініна*

План 2020 р. Поз. № 101 ЕВ. Обсяг 87 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру

ДК № 4853 від 20.02.2015 р.